

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Skepticismus v antickém Řecku
Skepticism in ancient Greece

Ondřej Dědič

Vedoucí práce: prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání — Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

2020

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Skepticismus v antickém Řecku potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Místo a datum odevzdání práce

Praha, 29. 4. 2020

Rád bych poděkoval prof. PhDr. Anně Hogenové, CSc. za odborné vedení této bakalářské práce a za uvedení do filosofického myšlení během studia.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce pojednává o problematice skepse v antickém Řecku. Skepticismus zde není myšlen pouze v užším slova smyslu jako jeden z několika filosofických proudů v helénistickém období, ale jako myšlenkový postoj zakládající se na skeptickém vztahování se ke světu. Cílem práce je jednak vyjasnit, co skepse znamená a jakou má roli ve filosofii, jednak sledovat sám fenomén skepse v počátcích filosofie, tedy v antickém Řecku. Zvláštní důraz bude kladen na již zmíněný helénistický skepticismus, který se skepsí pracoval v radikálnějším pojetí než předchozí myslitelé. Zde pro porozumění poslouží především jediný primární pramen s názvem Základy pyrrhonské skepse, jehož autorem je pozdní antický myslitel Sextus Empiricus. Kromě tohoto spisu bude práce čerpat z rozličných sekundárních pramenů, například lze uvést dobově blízké dílo Životy, názory a výroky proslulých filosofů z pera Diogena Laertia.

KLÍČOVÁ SLOVA

Řecko, skepticismus, filosofie, Pyrrhón z Élidy, Sextus Empiricus

ABSTRACT

This bachelor's thesis deals with the topic of skepticism in ancient Greece. By the skepticism is not only meant one of the schools in the Hellenistic period, but also thought attitude based on skeptical relation to the world. One of the aims of the thesis is to clarify what skepticism means and which role it plays in philosophy and other one is to observe the phenomenon of skepticism during the beginning of philosophy, ie in ancient Greece. Special emphasis will be given to the already mentioned Hellenistic skepticism, which worked with skepticism in a more radical concept than previous philosophers. In this case will be used for understanding the only primary source called Outlines of Pyrrhonism by the late ancient thinker Sextus Empiricus. In addition to this work, the thesis will draw on a variety of secondary sources, such as Lives of eminent philosophers written by Diogen Laertius.

KEYWORDS

Greece, skepticism, philosophy, Pyrrho of Elis, Sextus Empiricus

Obsah

Úvod	7
1 Základní pojmy	9
1.1 Skepticismus jako směr	12
2 Vývoj skepse v antickém Řecku	15
2.1 Skepse v mýtické době	15
2.2 Skepse u presokratiků	17
2.3 Skepse u sofistů	20
2.4 Skepse v klasickém období	21
2.5 Skepse v helénistickém období	23
3 Skepticismus	25
3.1 Ainesidémovy tropy vedoucí k epoché	25
3.2 Další skeptické tropy	29
3.3 Skeptické formule	32
3.4 Skepticismus a logika	33
3.5 Skepticismus a fyzikální část filosofie	39
3.6 Skepticismus a etika	44
3.7 Porovnání helénistických škol	46
3.8 Hlavní představitelé skepticismu	47
4 Antický skepticismus v dnešní době	49
Závěr	50
Bibliografie	52

Úvod

Skepse. Skepse je jedním ze slov cizího původu, které se často používá a kterému obecně nějakým způsobem rozumíme, avšak nelze tvrdit, že by všichni uživatelé tohoto slova dokázali skepsi a případně skepticismus přesně vymežit konkrétní definicí. Ví se, že to souvisí s odmítáním či pochybováním, ale konkrétní představu o tom, co je to skepse, mnoho lidí nemá. Větu „ty jsi ale hrozný skeptik“ lze čas od času zaslechnout. Co nám taková věta konotuje? Spíše něco negativního, dokonce i pesimistického, určitě to nebude pochvala, za kterou bychom byli rádi. Ale bylo tomu tak vždycky? Byla skepse už od původu něčím špatným? Nebo mohla být skepse určitým krokem vpřed, něčím žádoucím, a tedy i označení skeptik něčím, na co mohl být filosof „hrdý“?

I na tyto otázky se bakalářská práce s názvem „Skepticismus v antickém Řecku“ bude snažit odpovědět, případně se alespoň pokusí nastínit perspektivu, ze které na daný problém nahlížet. Hlavním cílem práce je sledovat fenomén skepse v počátcích filosofie, tedy v období antického Řecka. Tímto fenoménem skepse je myšleno samotné skeptické vztahování se ke světu, proto práce samotná započne v období před vznikem filosofie, neboť je potřeba zachytit, jak skepse vznikla a jakou úlohu hraje ve filosofii samotné. Především na základě analýzy a interpretace textů se bude chronologicky postupovat dějinami filosofie až ke skepticismu v helénistickém období, kdy skeptický postoj vrcholí. Jeden z aspektů tohoto období je pluralita směrů, proto zde bude provedena komparace skepticismus s ostatními filosofickými směry.

Než je však vůbec možné zabývat se vývojem skepse, bude nejprve nutné si vymežit, co se vůbec skepsi myslí. To bude prováděno v teoretické rovině skrze explanaci základních pojmů a konfrontaci blízkých postojů. Poté bude teprve možné začít se sledováním již zmíněného vývoje fenoménu skepse, neboť zjištěné teoretické poznatky budou aplikovány na dílčí problémy vystoupivší ze zkoumání jednotlivých myslitelů a skepticismu jako takového. Na závěr nebude opomenuta ani reflexe antického skepticismu v dnešní době.

A proč se v dnešní době zabývat skepsí v této filosofické rovině, a ještě k tomu skepsí antickou, v určitých případech až více než dva a půl tisíce let starou? Má vůbec smysl psát práce na taková témata, když je možné věnovat podobné úsilí a přibližně i stejný čas sociologické práci zabývající se mírou důvěry lidí v média, tedy tím, kolik procent lidí je jak skeptická? To jsou samozřejmě legitimní otázky. Já se domnívám, že to určitě smysl má.

O dnešní době se mluví jako o době postmoderní.¹ Pokud se pojem „postmoderní“ pojímá tak, jak jej definoval Jean-François Lyotard, tedy jako nedůvěřivý vůči metanaracím,² lze takovou dobu nazvat skeptickou. Dokonce je možno říci krajně skeptickou, neboť je zde skepse vůči všem univerzálním pravdám, což je naprosto bezprecedentní situace, které musí být věnována pozornost. Paradoxně je to zároveň doba velmi plochá, kde určitá skepse chybí. Lze pochybovat o všem, ale je to takové pochybování pro pochybování, této skepsí chybí hloubka. Není zde ono na filosofii založené pochybování, o kterém se bude v této bakalářské práci pojednávat. Od novověku v nás navíc zůstává potřeba jistoty, ale žádnou jistotu není možné najít, pokud vše lze zpochybnit

Nyní je snad zřejmější, proč se zabývat skepsí. Je to stále aktuální problém. Je tu však ještě otázku, proč se nezabývat skepsí právě v postmoderní době, proč se vracet do antiky. Aby se správně uchopila nějaká problematika, musí se zachytit její počátek. Nelze začínat někde uprostřed, v případě postmoderny dokonce uchopit problém od konce, ale je nezbytně nutné se vrátit do doby, kdy se onen problém zrodil. A skepse se zrodila právě v antickém Řecku a od té doby se sama o sobě nijak výrazně nezměnila. Pravděpodobně je v dnešní době složitější, v určitých ohledech se jinak ukazuje, ale její podstata zůstává stejná. Proto práce zabývající se antickou dobou mohou otevřít horizonty, jež nám jsou v dnešní době skryté.

¹ V širším slova smyslu, jestli již je postmoderna překonána, to pro tuto práci není nijak podstatné.

² (LYOTARD, 1993 str. 97)

1 Základní pojmy

Jak již bylo v úvodu avizováno, než se začne pozorovat vývoj nějaké problematiky, je potřeba si nejdříve vymežit základní pojmy. V tomto případě to je především skepse a skepticismus, avšak pro zachycení distinkce je nutné definovat i pojmy významově blízké.

Vzhledem k tomu, že skepse stojí v základu slova skepticismus, je vhodné začít právě tímto pojmem. Pro základní orientaci se nabízí začít s klasickým výkladem slov. Akademický slovník cizích slov definuje skepsi jako „pochybování; nedůvěra“.³ Slovník spisovného jazyka českého přidává „pochybování o pravdivosti výsledků získaných v procesu poznání, zejm. poznání smyslového“.⁴

Bylo by však velmi zjednodušující zůstat pouze u těchto obecných výkladů. Filosofické slovníky uvádějí mnoho různých definic. Příkladem lze uvést tyto dvě: „Skepse: pochybování; ve filosofii názor, že neexistuje jisté poznání pravdy, a to buď zásadně, anebo alespoň v určitých oblastech (nadsmyslové, obecně platné mravní hodnoty).“⁵ „Skepse: epistemologický postoj zpochybňující možnost dosáhnout poznání, obvykle chápaného jako shoda se skutečností.“⁶

Z uvedených definic lze dospět k obecnému tvrzení, že skepse je pochybování o pravdivosti poznání. Dále je pak možné se setkat s vymezením rozsahu této skepse. Jeden z filosofických slovníků rozlišuje tyto druhy skepse:

1. Universální skepse znamená nemožnost jakéhokoliv poznání.
2. Parciální skepse se týká jen jistých soudů nebo jistého druhu poznání.
3. Absolutní skepse znamená zásadní nepoznatelnost a nedosažitelnost poznání.
4. Relativní skepse je omezena na možnost poznání v určitém čase.

³ (KRAUS, a další, 1998 str. 695)

⁴ (HAVRÁNEK, 1989 str. 342)

⁵ (2009 str. 298)

⁶ (1995 str. 376)

5. Metodická skepse je prostředek pro získání jistoty tím, že se prokazuje, že skepse není možná, neboť skeptický postoj odporuje sám sobě.
6. Etická skepse zpochybňuje absolutní nároky etických hodnot a je předpokladem tolerance.
7. Kritický skepse je součástí každého vědeckého postoje jako prostředek kritiky vědních teorií.⁷

Kromě definic je neméně podstatná etymologie slova. Skepse pochází z řeckého slova skepsis, které znamená zkoumání, rozvažování, pozorování.⁸ To je výrazný významový posun, protože obvykle pozorování a uvažování není spojováno s nedůvěrou v poznání.

Aby se tato sémantická změna správně zachytila, je potřeba se přesunout od skepse k pojmu skepticismus. Opět pro názornost několik definic: „Skepticismus: zásadní sklon k pochybování; filosofický směr, který činí základním principem myšlení pochybování.“⁹ „Skepticismus je zásadní zpochybnění možnosti pravdivého poznání.“¹⁰ „Skepticismus: filosofický postoj nebo směr zdůvodňující skepsi nebo argumentující prostřednictvím skepse při řešení epistemologických otázek. Objevuje se obvykle jako reakce na dogmatické nebo spekulativně metafyzické filosofické systémy.“¹¹

Z těchto tří definic lze vyvodit, že skepticismus je buďto určitý myšlenkový směr, o kterém bude pojednáno v následující podkapitole, nebo postoj, který určitou mírou a určitým způsobem pochybuje, tedy využívá skepsi. V jedné z definic se vykytuje slovo dogma a Jan Sokol pojímá skepticismu jako opak dogmatismu.¹² Dogmatismus lze vymezit jako „způsob myšlení, v jehož průběhu se jednotlivé úsudky zpevňují v závěry, jimž je přisuzován rys trvalosti a neměnnosti, respektive absolutní platnosti.“¹³

⁷ (1995 str. 376)

⁸ (REJZEK, 2001 str. 575)

⁹ (2009 str. 298)

¹⁰ (BRUGGER, 1994 str. 383)

¹¹ (1995 str. 376)

¹² (SOKOL, 1998 str. 357)

¹³ (1995 str. 93)

Pokud výsledkem dogmatismu je absolutní platnost, tak opakem je absolutní popření. Na první pohled by se z předešlých definic mohlo zdát, že skepticismus je skutečně právě tímto opakem. To by však bylo hrubým nepochopením, taková absolutní skepse popírající vše je pouze jiný druh dogmatismu. Není v principu rozdíl mezi absolutní přijímání a absolutní odmítáním, neboť ono odmítání má absolutní platnost. To je ono úskalí postmoderní doby, které bylo zmíněno v úvodu. A právě takto vzniká nihilismus, který bývá se skepticismem mylně zaměňován. Nihilismus vychází z latinského nihil, což znamená nic. Nihilismus říká, že nic neplatí a nic nemá ani cenu. Je tedy nutně kvůli své absenci jiné možnosti dogmatický, nijak své přesvědčení nezpochybňuje.

Skeptický postoj stojí někde mezi oběma póly dogmatismu. A zde stojí i filosofie sama. I proto Georg Wilhelm Friedrich Hegel říká, že skepse je „v implicitní podobě svobodný aspekt každé filosofie.“¹⁴ A zde se již vyjasňuje původ slova, neboť filosofie je určité zkoumání a rozvažování. Z tohoto pojetí skepticismu tato práce vychází, avšak pozorovat se bude především stupňování skepse, protože vyčerpat celkově skepsi ve filosofii samé by nebylo ani možné.

Z výše uvedených definic by bylo také možné nabýt dojmu, že skepticismus je úzce spojen s poznáním skrze zkušenost. Zde je vhodné uvést pojem agnosticismus. „z řec. agnoein, nevědět (...) označení pro fil. stanoviska, popírajícího možnost poznání mimoempirických skutečností.“¹⁵ Agnosticismus odmítá cokoliv, co není empiricky ověřitelné. To však není případ skepticismu, jenž nevychází z nadřazenosti zkušenosti, neboť zkušenost může být stejně klamná jako jakékoliv jiné poznání.

¹⁴ (MOLDENHAUER, a další, 1986 str. 213) v překladu (HORYNA, 2008 str. 7)

¹⁵ (1995 str. 16)

1.1 Skepticismus jako směr

Předchozí odstavce vyložily pojem skepticismus jako určitý myšlenkový postoj. V období helénismu však vznikl skepticismus i jako jeden z několika filosofických proudů. Sextus Empiricus, pozdní představitel tohoto směru, se pokusil ve svých spisech zachytit, jak se sami skeptici definují. Hned na úvod je potřeba říci, že stoupenci tohoto proudu nevnímali skepsi jako něco příznačného pro filosofii jako takovou. Bylo tomu spíše opačně, skeptický postoj zastával podle nich jen nevelký okruh myslitelů. Sám Sextus Empiricus přímo rozlišuje tři filosofické školy – dogmatickou, akademickou a skeptickou. Mezi dogmatiky řadí například Aristotela a jeho následovníky, epikurejce či stoiky. Pod akademickou školou myslil akademickou skepsi reprezentovanou Karneadem z Kyrény a Kleitomachem. Skepticismus, kterým se Sextus Empiricus výlučně zabýval, je pro něj výsadní pro skeptiky v linii pyrrhonismu.¹⁶

Sextus Empiricus dále uvádí několik přívlastků příznačných pro skepticismus. Na prvním místě uvádí slovo „hledající“ ve smyslu skepsis. Druhý přívlastek je „zdrženlivý“, protože zdržení úsudku, které je známo pod pojmem epoché, je cílem onoho hledání. Slovo „pochybující“, jež je spojováno se skepsí nejčastěji, je dáno až na třetí místo. Skepticismus pochybuje ze dvou důvodů. Buď ve všem nalézá aporie¹⁷ a pochybnosti, anebo se nemůže rozhodnout. Pyrrhón z Élidy je obecně považován za nejvýraznějšího představitele skepticizmu, proto se také uvádí přívlastek pyrrhónský.¹⁸

Na základě těchto slov vyvstává otázka, co pro skepticismus znamená samotná skepse. Na to Sextus Empiricus odpovídá, že skepse je schopnost postavit proti sobě aistheta a noeta¹⁹ ve všech možných způsobech, tedy lze proti sobě stavět dvě aistheta, dvě noeta i kombinaci aistheta a noeta. Tím nutně vzniknou neslučitelné protiklady a ty jsou si rovny, nelze ani o jednom z protikladů říct, že je lepší či horší, takže se skeptik zdrží úsudku a vyhne se tím

¹⁶ (EMPIRICUS, 1984 str. 21)

¹⁷ „Aporie: Z řečtiny bezvýhodnost – obecně nevyřešitelnost daného problému kvůli rovnosti protikladných argumentů.“ (OLŠOVSKÝ, 2005 str. 13)

¹⁸ (EMPIRICUS, 1984 str. 22)

¹⁹ Vnímatelné a myslitelné věci

jakémukoliv dogmatu. Dogmatem zde není myšlen jakýkoliv soud, neboť skepticismus nemá za cíl být nihilistický. Jako příklad se uvádí situace, kdy skeptikovi je zima. V tom případě může říct, že mu je zima, takový pocit samozřejmě dogmatický není. Ale říct, že je zima, to už soud dogmatický je, protože se nejedná o soud vztahující se k vlastnímu smyslovému vnímání, ale vztahuje se ke skutečnosti samé. Podobným příkladem může být jedení medu. Že skeptikovi přijde med sladký, to je v naprostém pořádku, ale kategoricky říct, že med je sladký, to je dogmatické. Jinými slovy, nerozporuje se jevení, jev se nám jistě nějak jeví, ale to ještě neznamená, že takový ten jev skutečně jest. Zde uvedené příklady jsou dosti jednoduché a slouží pro základní představu, bylo by značné nepochopení se domnívat, že tyto všední věci jsou předmětem skeptického myšlení. Skutečně problematická dogmata jsou taková, která se váží k nějakému vědeckému zkoumání či hlubšímu poznání. Proto jsou ostatní helénistické školy považovány za dogmatické, nijak nepochybují o svých cílech a prostředcích, jež si předem stanovily, dále je nezkoumají a nepřipouštějí jiné možnosti.²⁰

Co však skeptik může dělat, když nemá v ničem jistotu, když může téměř cokoliv zpochybnit? Jak již bylo řečeno, skepticismus nijak nerozporuje, že se nám věci jeví. To, že se něco jeví, dává nějakou zkušenost. A tato zkušenost říká, že schopnost vnímat a myslet je dána od přírody, že není možné se vyhnout biologickým danostem, že tu jsou zákony a tradice a že jsou určité postupy v řemeslech a uměních. Tyto čtyři části skeptici nerozporují, jinak by museli být zcela nečinní, zároveň však na nich netrvají jako na dogmatech, připouštějí i jinou možnost.²¹

Nabízí se však otázka, proč tohle dělat, proč se zdržet úsudku. Cílem skepticismu je duševní klid a neotřesitelnost²² ve věcech dogmatické víry a umírněnost. Pokud se rozlišuje dobré a zlé, tak je žádoucí dobré věci vyhledávat a zlým věcem se naopak vyhýbat. V situaci, kdy se člověk zdrží úsudku a neříká si, že něco je dobré či zlé, vzniká právě onen duševní klid, protože není nijak puzen. Pokud zažívá skeptik nějakou strast či nepohodlí, neříká si, že to

²⁰ (EMPIRICUS, 1984 stránky 22-26)

²¹ (EMPIRICUS, 1984 stránky 26-27)

²² Ataraxia

je zlé. To však dogmatik dělá a tím se mu ještě přihorší, neboť zažívá stejnou věc, a ještě si říká, že to je nějak zlé.²³

²³ (EMPIRICUS, 1984 stránky 27-29)

2 Vývoj skepse v antickém Řecku

Po vymezení pojmů, se kterými se v následujících kapitolách bude pracovat, je možno přejít k části sledující proměny skepse v čase. Definováním skeptického postoje se dospělo k závěru, že tento postoj je úzce spjat s postojem filosofickým a filosofií jako takovou. Zrod filosofie se na území Řecka situuje do období šestého století před naším letopočtem, ale to samozřejmě není počátek řecké kultury jako takové, kořeny Řecka sahají až do druhého tisíciletí před naším letopočtem. Je tedy nutné si nejdříve položit otázku, zda vůbec byla možná skepse před filosofií.

2.1 Skepse v mýtické době

Vznik filosofie je obvykle charakterizován přechodem od mýtu k logu. Mýtus je vyprávění, ve kterém se přenáší kolektivní zkušenost. Stejně jako filosofie a věda, mýtus pomáhá člověku orientovat se ve světě, vztahovat se k němu, chápat své postavení v něm.²⁴ Ačkoli označení „mýtus“ se používá dodnes, nejčastěji je mýtus spojován s tradičními náboženstvími. Řecké náboženství dohromady s různými eposy (například od Homéra a Hésioda), lyrikou (Archilochos či Pindaros) či orfickými zpěvy vytváří mýtus, kterým Řekové v počátcích rozuměli světu. Mezi filosofií a tímto mýtickým pojetím světa je však podstatný rozdíl. Jan Patočka píše: „Žít v mýtu znamená mít životní otázky rozřešeny, a to dříve, nežli se vůbec člověku kladou.“²⁵ Mýtický člověk se neptá, protože mýtus mu už na všechno předem odpověděl. Ve vyprávěních tohoto rázu není místo pro jakoukoliv vlastní kritiku, protože jsou striktně dogmatická. Vznik filosofie je spojován s údivem, člověk se podivil a začal problematizovat. Platón v dialogu Theaitétos píše: „Neboť právě filosofu přísluší tento stav, diviti se.“²⁶ Aristoteles se vyjadřuje velmi podobně: „Lidé totiž počínali filosofovat, jakmile shledali to a ono nápadným. Z počátku se divili případům dosti

²⁴ (BOUZEK, a další, 1994 str. 7)

²⁵ (REZEK, 1991 str. 112)

²⁶ (PLATÓN, 1995 str. 29)

všedním.²⁷ V mýtu takový údiv vůbec není, mýtický člověk přijal tato vyprávění zcela nekriticky. Patočka proto dodává, že „mýtus je polosen mysli.“²⁸

Na základě toho by se dalo odpovědět, že skepse před filosofií možná není. A do jisté míry by to byla pravda, ale zároveň i jisté zjednodušení. Jednak není dostatek pramenů z té doby, abychom mohli detailně a s jistotou popsat dobu mýtického přijímání světa, jednak i toto období mělo nějaký vývoj, rigidně nestálo na jednom místě. Ani sama filosofie se nezrodila zničehonic, muselo se k ní postupně dojít. V neposlední řadě nelze sjednocovat například orfiky, u kterých pro výraznější skepsi nebylo místo, a Homéra. Díogenés Laertios například uvádí, že právě u Homéra počíná skeptické myšlení, „protože se vyslovuje o týchž věcech více než kdo jiný hned tak, hned onak a o výpovědi nestanoví nic přesného.“²⁹ V jeho nejznámějším eposu Ilias se mluví o lidské řeči, ve které jsou protikladná slova se stejnou silou: „Jazyk lidský je ohebný, mnohé řeči jsou na něm (...) slov šíře je pole na obě strany (...) jaké slovo bys vyřkl, takové uslyšíš zase.“³⁰ Kořeny skepse tedy sahají až do dobu před filosofií.

V šestém století před naším letopočtem, tedy přesně na přelomu přechodu od mýtu k logu, stojí skupina sedmi mudrců. Jedná se o skupinu státníků a myslitelů, jejíž složení není zcela známa. Díogenés Laertios uvádí dokonce sedmnáct jmen: Thalés, Solón, Chilón, Pittakos, Biás, Kleobúlos, Periandros, Mysón, Anacharsis, Akúsiláos, Epimenidés, Leófantos, Ferekýdés, Aristodémos, Pýthagorás, Lásos a Anaxagorás.³¹ Nakolik je možné jednotlivé jmenované považovat za filosofy je velmi sporné. Thalés z Milétu (cca 624 př. n. l. - 546. př. n. l.) je považován za prvního filosofa vůbec, ale většina starších mudrců se věnovala především správě obce či umění.

Právě u sedmi mudrců je již možné nacházet zřetelné stopy skepse. Epimenidés (přelom 7. a 6. st. př. n. l.) například praví: „Nebylo pupku ni uprostřed zemi, ni uprostřed moře; je-li

²⁷ (ARISTOTELÉS, 1927 str. 5)

²⁸ (REZEK, 1991 str. 112)

²⁹ (LAERTIOS, 1995 str. 371)

³⁰ Ilias, XX 248-250 v překladu (LAERTIOS, 1995 str. 372)

³¹ (LAERTIOS, 1995 str. 46)

snad nějaký, bohům je zjevný a nezjevný lidem. [Zl. B 11 z Plutarcha]³² Staří Řekové věřili, že pupek neboli střed země je v Delfách. Epimenidés však explicitně dává možnost, že by takový střed světa vůbec nemusel být. Skeptický postoj je v tomto případě namířen přímo proti mýtickým představám

Většina mudrců také mluví o míře. Důležitá je pro ně uměřenost, správné a promyšlené rozhodnutí. Podmínkou, aby se však vůbec mohlo rozmýšlet nad tím, co dělat, je schopnost problematizovat a klást si otázky. Sám Thalés říká: „Nevěř všem!“³³ a Bias přidává: „Většina lidí je špatná.“³⁴ Zároveň mudrcové začínají s vědeckým poznáním, které předpokládá tázání. Pýthagorás dokonce říká, že nejmocnější je myšlenka.³⁵

2.2 Skepse u presokratiků

Po sedmi mudrcích se řecké myšlení přesouvá do období logu. Zde je jisté, že tu je filosofie a v nějaké míře i skepse. To lze spatřit i na úplně základní otázce prvních filosofů – Co je arché? Když Thales odpověděl, že to je voda, jeho žák Anaximandros (cca 610 př. n. l. - 545. př. n. l.) tuto odpověď nepřijal a vyřkl myšlenku, že apeiron je oním arché. Stejně skepticky se ke svému učiteli vztahoval i Anaximandrov žák Anaximenés (cca 585 př. n. l. - 524. př. n. l.), který za arché považoval vzduch. To je velká změna, ani učitelova slova nejsou něco, co by tito myslitelé brali jako samozřejmost.³⁶

Pro vývoj skepse se velmi zajímavé úvahy dopouští pythagorejec Alkmeon (6. st. př. n. l.): „O neviditelných i o smrtelných věcech mají jasné vědění bozi, nám pak jakožto lidem je možno jen usuzovat.“³⁷ Pokud se odmyslí nepochybná existence bohů, tak se jedná o

³² (SVOBODA, 1962 str. 26)

³³ (SVOBODA, 1962 str. 30)

³⁴ Ibidem

³⁵ (SVOBODA, 1962 str. 41)

³⁶ (ZOUHAR, 1986 stránky 26-29)

³⁷ (LAERTIOS, 1995 str. 343)

skutečně skeptické tvrzení, jež se podobá těm, které později budou zastávat helénističtí skeptici.

Alkmeon však není jediný, u kterého se takto výrazně projevuje skeptický postoj. Xenofanés (cca 570 př. n. l. - 475 př. n. l.) jde ve své skepsi ještě dál: „Žádný nespatriil člověk a žádný nebude vědět / o bozích přesného nic a o všem, co vykládá tuto. / Byť i snad náhodou vyřkl, co zcela je zdařilé, přece / sám o tom vpravdě neví a na všem spočívá zdání. [Zl. B 34 ze Sexta a Plutarcha]“³⁸ Zde je viditelné popření možnosti pravdivého a jistého poznání, přestože se stále ještě jedná o úplný počátek filosofie. K podobným závěrům dochází i učení Hérakleitovo (cca 540. př. n. l – 480 př. n. l.), které blíže ke skepticizmus přivádí Kratylos (5. st. př. n. l.): „Vidouce pak, že se celá tato příroda pohybuje a že o měnícím se nelze říkat nic pravdivého, soudili, že u toho, co se veskrze mění není vůbec možno poznat pravdu. (...) Ten (Kratylos) myslil na konci, že se nesmí nic tvrdit, nýbrž hýbal jen prstem a vytýkal Hérakleitovi jeho výrok, že nelze vstoupit dvakrát do téže řeky, neboť sám myslil, že to není možné ani jednou. [Zl. B 4 z Aristotela]“³⁹ Důležité je zde také zmínit učení o protikladech, které je pro skepticizmus velmi důležité. Rozdíl je v tom, že skeptici říkají, že se protiklady pouze jeví, kdežto Hérakleitos tvrdí, že protiklady přímo jsou.

Na Xenofana navazovala elejská škola v čele s Parmenidem (cca 540 př. n. l. – 470 př. n. l.), jehož učení se snažil upevnit Zénón z Eleje (cca 480 př. n. l. – 430 př. n. l.). Činil to tím, že předkládal důkazy o nemožnosti pohybu, které jsou známy spíše pod pojmem Zénónovy aporie. Pravděpodobně nejznámější aporie se jmenuje Achilles a želva: „Nejpomalejší tvor nemůže být v běhu nikdy dostižen nejrychlejším, neboť pronásledující musí dříve dojít tam, odkud vyběhl prchající, takže pomalejší je nutně vždy o něco napřed. [Zl. A 26 z Aristotela]“⁴⁰ Zde je potřeba si uvědomit rozdíl, co aporiemi říkal Zénón a co jimi říkali skeptici. Zénón se snažil popřít možnost pohybu, neboť se eleaté domnívali, že zdání pohybu

³⁸ (SVOBODA, 1962 str. 46)

³⁹ (SVOBODA, 1962 str. 65)

⁴⁰ (SVOBODA, 1962 str. 75)

je jen smyslový klam.⁴¹ Skeptici by takovou aporii naopak za důkaz nepovažovali. Jistě by souhlasili s tím, že lidé mají pocit či zkušenost pohybu a že důkaz, který je v přímém protikladu, je zase racionálně správný. Tento rozpor by však nevyřešili tím, že by se rozhodli pro jednu z možností, ale zdrželi se úsudku, protože ony možnosti jsou rovnocenné. I přes odlišný výsledek však Zénón přispěl k vývoji skepse, neboť jeho metoda byla v rámci skepticismu hojně využívána.

Určité prvky skeptického postoje lze nalézt také u Empedokla (cca 495 př. n. l. – 435 př. n. l.), který opět vyzdvihuje myšlenku uměřenosti: „Nevěř zraku však více, než vhodno je v poměru k sluchu, sluch ani hlučný nestavěj výš než jazyka zřejmost, víře v ostatní údy též nebraň, kdekoli cesta k poznání vede, a takto poznávej, jak se vše jeví! [Zl. B 3 ze Sexta]“⁴² To je bezesporu apel na poznání, které nebude unáhleně dogmatické.

Jak je možné podle letopočtů sledovat, v pátém století před naším letopočtem se skeptickým postoj stupňuje co do kvality, tak kvantity. V presokratickém období je skepse nejhlouběji vidět u atomistů. Démokritos (cca 460 př. n. l. – 370 př. n. l.) například ve spise O tvarech pravil: „Člověk má poznávat podle toho pravidla, že je vzdálen od skutečnosti. (...) I tento výklad zajisté ukazuje, že ve skutečnosti nic o ničem nevíme, ale nahodilé je mínění každého. (...) Přece bude zřejmé, že je těžké poznávat, jaká je každá věc ve skutečnosti. [Zl. B 6 - 8 ze Sexta]“⁴³ V Potvrzeních zase píše, že „my ve skutečnosti nechápeme nic přesného, nýbrž to, co se mění podle stavu našeho těla a vnikajících i v cestu se stavějících atomů. (...) Mnohonásobně je ukázáno, že nechápeme, jaká jest anebo není každý věc ve skutečnosti. [Zl. B 9 a 10 ze Sexta]“⁴⁴ To jsou silná skeptická tvrzení. Démokritos, který metaforicky také mluví o tom, že pravda je v hloubce, tedy je lidem nezjevná, připouští i možnost, že pravda vůbec není.⁴⁵

⁴¹ (BONDY, 1994 str. 38)

⁴² (SVOBODA, 1962 str. 85)

⁴³ (SVOBODA, 1962 str. 125)

⁴⁴ Ibidem

⁴⁵ (KIRK, a další, 2004 str. 527)

2.3 Skepse u sofistů

V polovině pátého století před naším letopočtem se ve starověkém Řecku objevuje nový filosofický fenomén – sofistika. Pojem sofista bývá překládán jako učitel moudrosti. V této době se vytvořila poptávka po všeobecném vzdělání a sofisté byli schopni tuto poptávku uspokojit. Nejedná se však o uzavřenou školu s určitými pravidly v myšlení, ale spíše o určitý typ filosofického myšlení, do kterého spadá mnoho myslitelů té doby.⁴⁶

Sofistické učení je založeno především na logice a rétorice, teorie a systematickosti se odmítá. Cílem především byla schopnost obhájit problém z obou stran, tedy pokud se mělo rozhodnout, zda daná věc je dobrá či špatná, sofista měl za cíl obhájit obojí. Objektivní pravda se zároveň nutně odmítá, u sofistů je pravda na straně člověka a jeho schopností. Zde je možné vidět mnoho paralel ke skepticizmu. Sofisté však využívali své myšlení k tomu, aby překonali druhého, aby jej dokázali přesvědčit o „své pravdě“, což rozhodně nebylo cílem skepticizmu, protože pro skeptiky by ona obhajoba jednoho z protikladů nedávala smysl.

Pravděpodobně nejznámějším sofistou byl Démokritův žák Prótagorás z Abdér (cca 481 př. n. l. – 411 př. n. l.). Prótagorás se věnoval především praxi, ale je znám i díky své relativizaci poznání. Právě on je autorem výroku, že člověk je mírou všech věcí. Podle Diogéna Laertia byl prvním, kdo pravil, že o každé věci lze říct dvě výpovědi, které budou protichůdné.⁴⁷ To by znamenalo, že zobecnil Zénónovy aporie pro všechny možnosti, z čehož později skepticizmus v helénismu vyrostl. Za zmínku také stojí úvod spisu *O bozích*, ve kterém v mnohé navazuje na svého učitele: „O bozích nemohu vědět, ani že jsou, ani že nejsou, ani jakou mají podobu. Neboť mnoho věcí to brání vědět i nezjevnost bohů i krátký život člověka [Zl. B 4 z Diogena, Eusébia aj.]“⁴⁸

⁴⁶ (KRATOCHVÍL, 2009 stránky 116-117)

⁴⁷ (LAERTIOS, 1995 str. 364)

⁴⁸ (SVOBODA, 1962 stránky 158-159)

Další významný sofista Gorgiás z Leontín (cca 484 př. n. l. – 375 př. n. l.) tenduje ve své skepsi až k nihilismu. Ve spisu O nejsoucím čili o přírodě dospívá k třem tezím: Nic není; Pokud něco je, člověk to nemůže poznat; Pokud to lze poznat, nejde to druhému sdělit. K těmto výrokům dochází po logické argumentaci, kdy proti sobě staví protikladné jsoucí a nejsoucí. Pravděpodobně na základě těchto tvrzení nijak dále svoji filosofii nerozvíjí a věnuje se pouze rétorice.⁴⁹

Pro skepticismus byl také důležitý téměř zapomenutý sofista jménem Xeniadés. Podobně jako Gorgiás dochází k třem tezím: „Všechno je nepravda; Každá představa a každé mínění je nepravdivé; Vše, co vzniká, pochází z nejsoucího, a vše, co zaniká, zaniká do nejsoucího.“⁵⁰ Lze si všimnout toho, že první teze popírá sebe samu, což je také věc typická pro skeptiky, kteří se přísně logickou argumentací neřídili.

2.4 Skepse v klasickém období

Paralelně se sofistami se ve starověkém Řecku zrodila klasická filosofie. Do tohoto období jsou situovány základy filosofického myšlení, které jsou v různých obměnách živé dodnes. Uvádí se, že učení Platóna a Aristotela jsou vrcholem antické filosofie, avšak samotný skepticismus těmito filosofy nebyl příliš rozvíjen a stoupenci skeptické školy v helénismu se k nim ani nehlásí. Přesto by bylo chybné tuto dobu vůbec z hlediska skepse nijak nereflektovat.

Prvním filosofem klasického období byl Sókratés (470 př. n. l. – 399 př. n. l.). O jeho myšlení se ví především ze spisů jeho žáka Platóna, neboť sám Sókratés nic nenapsal. Zde je však problém, že nelze rozeznat Platónovy myšlenky a interpretace od samotných myšlenek Sókrata. Pro skepsi je především zajímavý možná nejznámější filosofický výrok – „Vím, že nic nevím.“ V tomto případě nelze brát výrok doslovně, protože tím by se Sókrates dal zařadit mezi sofisty. Zde by se spíše měla hledat problematika mezi jevem a jevením,

⁴⁹ (BONDY, 1994 str. 55)

⁵⁰ (GRAESER, 2000 str. 55)

jednak samotný vznik filosofie. Tím, že si člověk uvědomí, že jev může být ve skutečnosti jiný, než se mu jeví, tak začíná skutečnost problematizovat. Takové uvědomení by však nebylo možné bez skeptického postoje, ten je nutný pro problematizování. A tím, že se takhle skutečnost problematizuje, vzniká i filosofie.

Na filosofii helénismu měly více než Sókratés vliv menší sókratovské školy. Především kyrénská a kynická jsou pro skeptiky důležité. Kyrénská škola reprezentovaná Aristopem z Kyrény (cca 435 př. n. l - 355 př. n. l.) hlásila, že cílem filosofického snažení je slast, na což později navázali epikurejci. Pro skepticismus byla podnětnější teorie vnímání, kterou tato škola vyvířela. „Určující pro poznání jsou počítky, ty samy jsou uchopitelné a neklamné; příčiny počitků nejsou oproti tomu uchopitelné a nejsou neklamné (...) Není proto žádného lidem společného měřítka pro poznání, nýbrž jen označení, jež svým soudům dávají, jsou táz. Neboť samozřejmě jmenujeme všeobecně něco bílým a sladkým, ale něco o sobě bílého a sladkého neexistuje, neboť každý může pojímat jen své vlastní počítky [Zl. 1 podle Nesteho]“⁵¹ V tomto případě se nejedná o skepsi jako takovou, ale o agnosticismus, který však v takové míře nebyl dosud znám. Na kynickou školu navazovali naopak stoikové. Pro ně je typická askeze postavená na skepsi vůči všemu, co není dáno od přírody.⁵²

Krátce je potřeba zmínit zbývající dva filosofy – Platóna (427 př. n. l. – 347 př. n. l.) a Aristotela (384 př. n. l. – 322 př. n. l.). Platón je znám svými dialogy. Jejich cílem je se skrze rozmluvu dostat k platnému stanovisku. Míra skepse v jednotlivých dialozích je kolísavá. Například v dialogu o lásce a přátelství s názvem *Lysis* jsou konfrontovány protichůdná stanoviska, především jestli je láska jednostranná či nutně oboustranná a jestli přátelství vzniká mezi dobrými či špatnými lidmi. V dialogu však nedojde k žádné shodě a je ukončen zcela otevřeně.⁵³ To lze vyložit tak, že otázka lásky a přátelství je nevyřešitelná, a proto by se měla nechat být, jinými slovy se tedy zdržet úsudku nad touto problematikou, protože není možné dojít k uspokojivému závěru. V jiných dialozích naopak k definicím dochází,

⁵¹ (BONDY, 1994 str. 65)

⁵² (KRATOCHVÍL, 2009 str. 131)

⁵³ *Lysis In:* (PLATÓN, 1995)

dokonce se vytvářejí určité ideály. Zde skepse tedy naopak zastoupena příliš není. Ještě méně je tomu u Aristotela, který se snaží o „zvědečtění“ filosofie a vytváří systematičnost. Aby se systém okamžitě nerozpadl, musí z větší části odmítat skepsi. Sami skeptici se proti Aristotelovi vymezují a považují ho za dogmatika.

2.5 Skepse v helénistickém období

Helénismus spadá do období od smrti Alexandra III. Makedonského roku 323 před naším letopočtem až k vítězství Octaviana nad Markem Antoniem v bitvě u Aktia v roce 31 před naším letopočtem.⁵⁴ Z tohoto vymezení lze odvodit, že se nejedná o pouze řeckou etapu, ale v pozdějších letech také římskou. Období helénismu je charakterizováno synkretismem a eklekticismem. To je způsobeno vojenským tažením zmíněného panovníka Alexandra III. Makedonského, jemuž se podařilo dobýt území Persie, která se rozkládala od dnešního Turecka po Indii a Egypt. Díky sjednocení tak velkého území pod jednu nadvládu se začaly odlišné kultury spojovat. Především v oblasti náboženství lze tyto změny pozorovat, neboť vzniká velké množství mýtů a kultů, jež v sobě mísí znaky původního řeckého a egyptského náboženství s íránským zarathuštrismem.⁵⁵

Filosofie chápe toto období jako dobu neklidu a zmatku. Je velmi obtížné zachytit jednotlivé příčiny, ale jednou z nejdůležitějších může být podmanění řeckých obcí Filipem Makedonským v roce 338 před naším letopočtem v bitvě u Chaironeie.⁵⁶ Zde přišly městské státy o svoji svobodu a zmíněná válečná tažení, která krátce poté následovala, klidu také nepřinesla. Každopádně filosofie v této době rezignovala na společenské a politické ideje. Středem zájmu se stalo individuum a jeho bezpečí. Zároveň dochází k určitému oddělení vědy od filosofie, u většiny myslitelů byla hranice mezi filosofií a vědou zřetelně dána.⁵⁷

Kromě pokračujících škol z klasického období vznikají tři nové školy: epikurejská, stoická a skeptická. Tyto nové filosofické směry, hrající v helénismu hlavní úlohu, mají mnoho

⁵⁴ (LONG, 2003 str. 15)

⁵⁵ (KRATOCHVÍL, 2009 str. 169)

⁵⁶ (BONDY, 1994 str. 113)

⁵⁷ (LONG, 2003 stránky 16-17)

společného i rozdílného. Pro pochopení jejich vzájemných vztahů je potřeba si alespoň stručně uvést základy stoicismu a epikureismu, přestože tyto školy nelze považovat za skeptické. Skepticismus jako takový bude rozebrán podrobně v další kapitole.

Epikurejci vycházejí z Démokritova atomistického materialismu, na rozdíl od atomistů však nemají za cíl popsat svět, ale zbavit se lidských útrap, neboť filosofie má vést k blaženosti⁵⁸. K této blaženosti se člověk dostane skrze slast, avšak nejedná se o tu samou slast, jakou hlásala kyrénská škola. Hlavní představitel Epikúros (341 př. n. l. - 270 př. n. l.) píše: „Když tedy pravíme, že svrchovaným cílem je slast, nemíníme tím rozkoše prostopášníků ani rozkoše spočívající v požitkářství (...), nýbrž stav, v němž člověk necítí bolest v těle ani neklid v duši.“⁵⁹ Stejně jako skeptikové se zde operuje s pojmem ataraxia. Tyto etické teze epikurejci zdůvodňovali atomistickou fyzikou, která však v sobě zahrnovala i svobodu, což nebylo pro materialisty typické.⁶⁰

Stoikové mají zcela stejné cíle, i jejich život má být bez útrap. Na rozdíl od epikurejců se vydávají cestou nevášnivosti⁶¹. Tato cesta vede skrze odříkání afektů⁶² k logu, což je v tomto případě panteistický zákon ovládající a prostupující celý svět. Pokud člověk žije v souladu s logem, rozvíjí své ctnosti a může být šťastný. Stoicismus měl dlouhý vývoj a jednotlivé etapy se od sebe značně liší, avšak tyto základní principy, v nichž lze vidět značný vliv kyniků a Herakleita, přetrvávají až do konce.⁶³

Z výše uvedených charakteristik, jež jsou pro potřeby této práce zestručněny na úplné minimum, lze vidět, že obě školy i přes značné rozdíly směřují k cíli, který je totožný i s cílem skeptickým. Skepticismus však vyčítal oběma školám dogmatismus. I proto se skeptici vydali jiným směrem, než jsou uzavřené a „nezpochybnitelné“ koncepty.

⁵⁸ Eudaimoniá

⁵⁹ (LAERTIOS, 1995 str. 421)

⁶⁰ (ZOUHAR, 1986 stránky 409; 421 - 422)

⁶¹ Apatheia

⁶² Těmito afekty se myslí zármutek, slast, žádostivost a strach

⁶³ (ZOUHAR, 1986 str. 439; 457)

3 Skepticismus

V první kapitole bylo uvedeno, jak helénističtí skeptici definují skepsi a skepticismus, jaké mají cíle a proti čemu se vymezují. Nyní je potřeba vyložit, jakými prostředky toho dosahují a co všechno je předmětem jejich zájmu. To je možné zjistit skrze analýzu textu „Základy pyrrhónské skepse“ od Sexta Empirica.

Skepticismus tvrdí, že cílem je blažený život, kterého člověk dosáhne skrze zdržení se úsudku. K tomuto zdržení se vede neslučitelnost protikladů. Pro orientaci v protikladech tvořili někteří skeptikové tropy⁶⁴. V těchto tropech není nárok na absolutní pravdivost, naopak se připouští, že tyto tropy jsou nedokonalé a nevyčerpávají vše. Nejčastěji uváděnou desítku trop vytvořil mladší skeptik Ainesidémós z Knóssu (1. století před naším letopočtem).

3.1 Ainesidémovy tropy vedoucí k epoché

První tropus vyjadřuje rozdílnost poznání jednotlivých živočichů. Tato rozdílnost je na základě jednak jejich vzniku, jednak v rozdílech tělesné stavby. Vznikem se zde nemyslí evoluční vývoj, ale rozmnožování. V antickém Řecku ještě znalosti biologie nebyly takové, jaké jsou dnes, proto se jako první rozdíl uvádí, že někteří živočichové vznikají z věcí či mrtvých těl.⁶⁵ Podstatné zde je poukázání na nepohlavní rozmnožování. Bez pohlavního pudu by lidé pravděpodobně reagovali na mnoho podnětů odlišně, neboť řídicí hormony spouští určitý smyslový podnět. Zároveň nelze opomenout rozdíl mezi vejcorodostí a živorodostí. Vejcorodí živočichové mají například kolísavou tělesnou teplotu. V neposlední řadě je nutné uvést hybridizaci, někteří rozdílní živočichové se kříží navzájem.

V rámci rozdílné tělesné stavby jsou v tomto důležité rozdíly ve smyslových orgánech, čímž je myšlena stavba a počet těchto orgánů. Různí živočichové mají jiná smyslová pole a

⁶⁴ Způsob argumentace, důvody

⁶⁵ Žáby vznikají z bláta, včely z hniječích býků

některé smysly nemusí být přítomny u všech živočichů. Skepticismus se zde vymezuje proti antropocentrismu. Představa, že lidské vnímání je to správné a zvířecí naopak nedokonalé, není nijak podložena. Zároveň by bylo chybné se uchýlovat k myšlence, že když někteří živočichové vnímají méně a někteří více, tak by se měli sjednocovat jednotlivé smysly nejvíce senzitivních živočichů. Není možné najít jistotu v tom, že by širší vnímání mělo znamenat i jakkoliv správnější vnímání. Zároveň tyto smyslové rozdíly vedou k tomu, že není možné objektivně hodnotit věci stimulující nějaké smysly. To, co člověku zapáchá, může jiné živočichy přitahovat. Je tedy chybné říci, že je něco zapáchající, neboť je to zapáchající jen pro konkrétní osobu.

Kromě smyslů je důležitý také rozum a otázka rozumu u zvířat. Zvířata byla mnoha dogmatiky považována za nerozumná. Jedním z hlavních hlasatelů této teze byl stoik Chrysippos ze Soloi, proti kterému se Sextus Empiricus ve svém spisu explicitně vymezuje. Obhajoba zvířecího rozumu se odehrává na docela jednoduché úrovni, kdy je stoická teze o rozumu konfrontována se psem jakožto nejobyčejnějším zvířetem. Pes vyhledává slasti a vyhýbá se strastem. Není živočich, který by šel proti svému pudu sebezáchovy. Psovi dělá slast potrava, proto pěstuje lovecké umění. Zároveň je ctnostný, neboť je spravedlivý a jedna ctnost podmiňuje další. Spravedlivost u psa si lze představit tak, že pes chrání lidi, kteří se k němu chovají dobře a krmí ho. Mnohá zvířata se chovají podle logiky a mají pocity, jež reflektují a případně i řeší. V neposlední řadě zvířata nějak komunikují, vydávají rozdílné zvuky při libých a nelibých podnětech.

Skepticismus dochází tedy k tvrzení, že není možné upřednostnit člověka před ostatními živočichy, neboť není důvod se domnívat, že lidské vnímání, přemýšlení a komunikování má výsadní postavení. Některé z výše uvedených argumentů by pravděpodobně v dnešní době neobstály, neboť přírodní vědy jsou nesouměřitelně rozvinutější, než tomu bylo v antickém Řecku. Na druhou stranu, dosud stále není jakkoli prokázáno, že lidé by měli být „blíže k pravdě“ než zvířata.

Od rozdílu mezi lidmi a ostatními živočichy se druhý tropus se přesouvá k rozdílům mezi samotnými lidmi. V helénistické době se vycházelo z předpokladu, že člověk je tělem a duší. Tělesné rozdíly jsou zřejmé, každý člověk má jinou tělesnou stavbu. V duševní oblasti se jedná především o rozdíly v hodnocení věcí. Platí vlastně vše, co bylo řečeno u rozdílu se zvířaty, pouze člověk má širší škálu činností, které přinášejí slast a strast. A co pro jednoho může být slastí, pro druhého může být opakem.

Nelze opomenout, že i samotné smysly se od sebe liší. O tom pojednává třetí tropus. Jako příklad může posloužit mýdlo a určitá míra generalizace. Mýdlo většině lidí bude vonět. Sluchově mýdlo není nijak vnímáno, zrakově a hmatově pravděpodobně nic nevzbuzuje, ale chuťově vyvolá nelibost. Je zde tedy rozpor mezi čichem a chutí a nelze tedy o mýdle říct něco obecného, je možné ho hodnotit pouze analyticky. Zároveň vyvstává otázka, jestli věci mají jednu kvalitu, která se jeví více způsoby, nebo jestli má kvalit více. Pokud mají jednu kvalitu, takový rozpor ve vnímání je problematický. Pokud je kvalit více, pak je nutno vzít na vědomí, že různá jsoucna mohou mít různá množství kvalit. Člověk dokáže vnímat ale pouze některé kvality. Zde je formulována problematika rozdílu mezi jevem a jevením, který se později stane jednou z nejdůležitějších otázek filosofie. Skepticismus dochází k tomu, že je nutné se vzdát úsudku o kvalitách jevů.

Čtvrtý tropus poukazuje na problematiku stavu, ve kterém se člověk nachází. Psychotropní látky mění vnímání a mohou vyvolat různé halucinace. Stejně tak mohou působit různé nemoci, například lze mít zimnici ve vysokých teplotách. Nejedná se však pouze o stavy, které je možné chápat jako určité anomálie. Lidé ve spánku sní a to, co se jeví ve snech, se nemusí jevit v bdění (a naopak). Nedá se však určit, co z toho by mělo být skutečnější. Věk je další stav, který ovlivňuje mnoho věcí. Nemyslí se pouze zhoršení smyslových orgánů, ale také změna priorit. Rozdíly jsou mezi pohybujícím se člověkem a člověkem v klidovém stavu, stejně tak mezi člověkem hladovým a přejedeným. V neposlední řadě je nutné zmínit emoce, které na člověka působí. Strach, láska, nenávisť, to jsou všechno stavy, jež nějak mění vnímání a přemýšlení.

Dalším problémem, který je nutno reflektovat, je poloha. Může být rozdíl ve vnímání, pokud se na jsoouco hledí z jedné či druhé strany, z blízka či z dálky. Zároveň je rozdíl v tom, kde se jsoouco nachází. Voda ve váze má jiný tvar než voda v míse. Voda také může změnit skupenství, pokud je dána na chladné či naopak horké místo. Ani v tomto případě nelze říct, jaká poloha má přednost, proto se skeptik zdrží úsudku. O tomto problému se mluví v pátém tropu.

Jsoouca se nevyskytují ve vakuu, ale vždycky v nějakém prostředí s jinými jsooucnými. Jinými slovy, věci se nevyskytují izolovaně, ale v nějakém kontextu s jinými věcmi. Hustota vzduchu například ovlivňuje šíření zvuků a pachů, takže nelze vnímat zvuk a pach sám o sobě, ale jedině ve spojení se vzduchem. Podle šestého tropu se není možné dostat k izolovaným věcem, pouze ke „smíšeninám“.

Dále je reflektována kvantita a složení předmětu v rámci celku. Velmi často přijímaná potravina přestane člověku chutnat, takže se změní její vnímání, avšak to by se nestalo, kdyby tato potravina byla přijímána uměřeně. Pokud je vyděleno zrnko písku, na pohmat působí tvrdě a drsně. Písek ve větším množství naopak vyvolává pocit měkkosti. Nelze se ale rozhodnout, jaké množství je správné pro danou věc a jestli o určitém předmětu vypovídá víc část nebo celek, proto je nutné se i zde zdržet úsudku.

Kromě samotné kvantity jsoouca je důležitá kvantita jeho výskytu. Jinak působí jsoouco, se kterým se lze setkat každý den, jinak jsoouco zcela neobvyklé. K vodě na poušti má člověk úplně jiný vztah než k vodě na plovárně. Jiným příkladem mohou být vesmírná tělesa. Slunce je zákonitě vidět každý den, proto se k němu lidé vztahují úplně jinak než k padající hvězdě, která tak obvyklá není. Na tyto rozdíly poukazuje osmý tropus.

Další tropus souvisí mimo jiné s etikou. Kromě všeho předešlého je potřeba také srovnávat různé způsoby života, zvyky, zákony a víru. Hédonisté a stoici žijí vlastně opačným způsobem života. Evropské a africké zvyky nejsou v mnoha případech slučitelné. Zákony jsou v každém státě jiné a někde může být například prostituce legální, jinde zase ne. Různá náboženství mají různé bohy. Vírou zde však není myšleno jen mýtické chápání světa, ale i

dogmatický názor jako takový, tedy lze proti sobě postavit důkaz pro kosmický řád a důkaz pro nahodilost.

Skepticismus však dává proti sobě všechny možnosti, proto lze porovnávat například zvyky a zákony. V určitých částech světa je zvykem incestní vztah, v jiných je zákonem zakázán. Jiný protiklad je ve zvyku a dogmatu – Ve antické Řecku bylo obvyklé žádat bohy o pomoc, Epikúros naopak hlásal, že bohové se o lid nestarají. Takhle by bylo možné uvést všechny různé kombinace. Každopádně ani v těchto oblastech života se nelze rozhodnout, jaká strana je blíže pravdě, proto se skeptikové zdržují úsudku.

Poslední tropus je tropem relativnosti. Tento tropus je nejobecnější a všechny ostatní tropy spadají pod něj. Tvrzením, že všechno je relativní, se chce především docílit toho, aby se netvrdilo, že jev je nějaký, ale pouze, že se jev nějak jeví. Není možné mluvit v absolutních pojmech, pouze v pojmech relativních. Tato relativnost je jak na straně pozorovatele, tak na straně pozorovaného. Předchozí tropy pouze zpřesňují a zároveň obhajují tento základní tropus relativnosti. Lze si také povšimnout, že některé zpřesňující tropy se určitým způsobem překrývají. Pokud se ve druhém tropu mluví o rozdílech mezi lidmi, tak to zahrnuje i rozdíly ve stavech lidí, o čemž mluví čtvrtý tropus. I proto Ainesidemos připouští, že tyto tropy jsou nedokonalé, ačkoli právě posledním tropem relativnosti pokrývá celý rozsah skeptického učení.⁶⁶

3.2 Další skeptické tropy

Ainesidemos nebyl jediným skeptikem, který vytvořil systém trop. Další z mladších skeptiků Agrippa (1. století našeho letopočtu) vytvořil jiných pět trop. Nechtěl tím nijak zrušit či překonat učení svého předchůdce, pouze vytvořit tropy, které by byly obecnější, což se vzhledem k zmíněným překryvům zdá jako rozumný požadavek.

⁶⁶ (EMPIRICUS, 1984 stránky 30 - 56)

První tropus vyplývá z rozporů. Pokud se dva lidé neshodnou na nějaké věci, například že se jim určitá věc líbí, tak se nemusí na věcech shodovat ani filosofové a vědci. Agrippa se v závěru od svých předchůdců nijak neliší, stejně jako oni říká, že si ze dvou protikladů nelze vybrat, což vede ke zdržení se úsudku.

Druhý tropus je založen na nekonečné regresi. K jakémukoliv tvrzení je potřeba udělat krok vzad a podložit jej důkazem. Ale i tento důkaz je potřeba dokázat. A takhle by bylo možné pokračovat ad infinitum. Na to navazuje tropus předpokladu, který poukazuje na to, že si dogmatici stanoví nějaký jednoduchý axiom, ale ten je čistě voluntativní a nijak nepodložený. Také je možné se dostat do situace, kdy první tvrzení potvrzuje druhé a druhé zase to první. Tím vzniká diallela⁶⁷, na což poukazuje čtvrtý tropus. Při dodržování skeptického myšlení se není možné dostat do bodu, kdy není potřeba dalšího důkazu a zároveň by tento důkaz nebyl v kruhu. Proto ani není možné nic z ničeho vyvozovat.

K dokončení své pětice tropů Agrippa převzal tropus relativity od svého předchůdce. Ten nijak dále neupravoval ani nespecifikoval. Lze si povšimnout, že tyto tropy jsou zaměřené spíše logicky a obecně, kdežto Ainesidemos je vystavěl epistemologicky. Oba se však dostávají do stejného bodu, tedy že kvůli relativnosti se nelze rozhodnout pro žádný z možných protikladů. Správná volba je zde epoché.⁶⁸

Sextus Empiricus uvádí ještě další dvě tropy vedoucí ke stejnému výsledku. První z nich poukazuje na nemožnost dokázat tvrzení, že lidé poznávají věci z nich samých, protože různí myslitelé na to mají rozporné názory. Zároveň ani není možné dokázat, že člověk poznává prostřednictvím něčeho jiného, protože pak vzniká opět nekonečný regres.⁶⁹

Je potřeba také zmínit, že existují skeptické tropy, jejichž smyslem není dojít k epoché. Například již zmíněný Ainesidemos vytvořil osm trop, kterými vyvrací učení o kauzalitě.

⁶⁷ Kruhovost

⁶⁸ (EMPIRICUS, 1984 stránky 56 - 58)

⁶⁹ (EMPIRICUS, 1984 stránky 58 - 59)

Jimi se vymezuje proti Aristotelovi a dogmatickým školám, které přebrali aristotelskou teorii příčinnosti.

První z těchto tropů odmítá příčinnost u skrytých věcí, které se nám nijak nejeví, neboť zde příčinnost nelze o nic opřít. Další tropus navazuje a říká, že se tyto skryté věci nemusí dít jako jevy, ale nějak úplně jinak. Ve třetím tropu se mluví o tom, že pokud je více možných příčin, nelze se rozhodnout, která je ta pravá. Čtvrtý tropus zpochybňuje příčinnost u spořádaných věcí, protože ona příčinnost pak spořádanost ničí. Pátý vyjadřuje nedůvěru k předpokladům, ze kterých učení o příčinnosti vychází. Tento tropus chce říci, že neexistuje žádná obecně uznaná metoda. Na základě toho je dále vytýkáno, že v těchto učeních se pracuje jen s věcmi, které jsou v souladu s předpokladem, nesouladné se ignoruje. O tom mluví šestý tropus, ale sedmý naopak poukazuje na problém, kdy se pracuje i s nesouladem bez nějakého povšimnutí. Poslední jen dodává, že celá příčinnost se staví na nejistém základě, přestože se může zdát základ tohoto učení jistý.⁷⁰

Sextus Empiricus mluví ještě o důvodu skepse proti příčinnosti na základě Agrippova myšlení. Věci jsou sporné, proto nelze uvést příčinu, jež platí obecně. Pokud se přesto bude hledat příčina, musí se hledat i příčina příčiny, což vede k nekonečnému regresi či k diallele. Jakékoliv stanovení nějakého základního bodu by bylo čistě voluntativní.⁷¹

Tyto všechny tropy jsou ukázkou toho, jak skeptikové ve svém myšlení postupovali. Především si lze povšimnout, že skepticismus zkoumá všechny možnosti a postupuje ukázněně, nejedná se o nahodilé skeptické poznatky. Přes Sextovu ostrou rétoriku lze také vidět, že hlavním cílem mladších skeptiků nebylo vyvracet učení jiných filosofických škol, ale hledat nějaký неотřesitelný základ, popřípadě svoji vlastní неотřesitelnost.

⁷⁰ (EMPIRICUS, 1984 stránky 59 - 60)

⁷¹ (EMPIRICUS, 1984 str. 60)

3.3 Skeptické formule

Sextus Empiricus dále uvádí několik formulí, které skeptiky vedou ke zdržení se úsudku. Stejně jako skeptické tropy nemají tyto výroky absolutní platnost, některé se dokonce sami vyvracejí, čímž se skepticismus chce vyhnout vlastnímu dogmatismu.

První formulí je „ne spíše“, které lze překládat i jako „ne více“. Sextus tuto formuli rozvádí na „ne spíše toto než tamto“⁷². Takový výrok konotuje rovnováhu, na čemž staví Sextus i svůj výklad. Myšlenkou podle něho je, že skeptik nedá přednost spíše jednomu než druhému, ale zdrží se, čímž sám sebe uvede do rovnováhy. Andrej Kalaš ve svém díle „Raný pyrrhonismus aneb blažený život bez hodnot?“ pomocí filologického rozboru nalézá rozdíl v užití této formule mezi staršími a mladšími skeptiky. „Základní rozdíl bude asi v tom, že u Pyrrhóna bude její použití bližší spíše běžnému ‚nefilosofickému‘ jazyku a ponese určitý rys ‚dogmatismu‘, u Sexta bude její význam více ‚technický‘ a důraz se bude klást na relativní platnost i samotné této skeptické zásady.“⁷³ Sextus Empiricus se neupíná na svůj výklad, ale snaží se vyhnout jakékoliv známky dogmatismu, tedy využívá specificky skeptický význam této formule. Podle Richarda Betta⁷⁴ naopak Pyrrhón používá tuto formuli v běžném jazykovém úzu. Příkladem může být věta uvedena u Diogena Laertia „Skylla neexistuje spíše než Chiméra“⁷⁵. Tu je potřeba chápat jako konjunkci dvou negativních výpovědí, tedy „není pravda, že existuje Skylla“ a „není pravda, že existuje Chiméra“.⁷⁶

Další formulí je „nevyjadřuji se“. Tím je míněn stav, ve kterém se skeptik nepřiklání na žádnou stranu, nic netvrdí, ale ani nic nepopírá. Stejnou funkci mají formule „snad“, „je možné“ a „je přípustné“, ty pouze připouštějí danou možnost.

„Zdržuji se úsudku“ je naprosto základní formule, ke které vede většina z výše jmenovaných trop. Aby skeptici nebyli jako dogmatici, používají také frázi „nic neurčuji“. S tím souvisí

⁷² Překlad: (KALAŠ, 2007 str. 45)

⁷³ (KALAŠ, 2007 str. 46)

⁷⁴ (BETT, 2000 str. 31)

⁷⁵ (LAERTIOS, 1995 str. 373)

⁷⁶ (KALAŠ, 2007 str. 48)

„všechno je neurčitelné“ a „všechno je nepochopitelné“, což se na první pohled zdá jako dogma. Sextus proto tuto formulí vysvětluje – všechno znamená všechno dogmaticky zkoumané, je znamená jeví se mi, neurčitelné a nepochopitelné znamená rovnocenné.

Skeptikové dále využívají fráze „nevím“ a „nechápu“ v případech, že se jedná o dogmaticky zkoumané věci. Poslední formulí je pravidlo „proti každému argumentu stojí rovnocenný protiargument“. Pokud proti sobě stojí dva rovnocenné protiargumenty, skeptici se zdržují úsudku.⁷⁷

3.4 Skepticismus a logika

Po skeptických tropech a formulích, které nastiňují základní obrysy skeptického myšlení, je možné přejít přímo ke konkrétním tématům, jimž se skepticismus věnuje. Tento rozbor bude rozdělen do tří částí, z čehož tato první se bude věnovat logice, druhá fyzice a závěr bude věnován etické problematice. Výklad se bude držet systému již zmíněného díla „Základy pyrrhónské skepse“.

Jako úplně první je nutné se zaměřit na kritérium pravdy. Jestli vůbec nějaké kritérium jest, na tom není shoda, neboť například stoikové říkají, že takové kritérium jest, ale Xenofánes říká opak, avšak tázání po kritériu pravdy v sobě již zahrnuje kladnou odpověď na otázku, zda je vůbec řešitelný tento problém. A právě otázku řešitelnosti je nutné nejprve rozebrat. Pokud by nebylo možné se dobrat odpovědi, zda kritérium pravdy jest, tak by bylo jediné schůdné řešení zdržet se úsudku. Pokud je to možné, musí být nějaké kritérium pro určení tohoto kritéria. A zde nastává diallela či nekonečný regres.⁷⁸

Samotný tento myšlenkový postup by skeptikům stačil pro odmítání soudů ohledně kritéria pravdy. Je však možné tuto problematiku rozebrat ještě hlouběji. U kritérií si lze položit otázky „kdo je bude posuzovat“, „čím je bude posuzovat“ a „podle čeho je bude posuzovat“.

⁷⁷ (EMPIRICUS, 1984 stránky 61 - 66)

⁷⁸ (EMPIRICUS, 1984 stránky 83 - 84)

Každou z těchto otázek je vhodné skepticky rozebrat, aby se zamezilo ukvapeným závěrům na kritérium pravdy jako takové.

Na otázku „kdo“ se může zdát nejpřirozenější odpovědí člověk. Je tedy nutné nějak vymezit, kdo nebo co je člověk. Takových vymezení je nepřeberné množství, ve starověkém Řecku se však většina myslitelů shodla alespoň na tom, že člověk je složen z těla a duše. Tělo se jako ostatní jsoucna jeví, ale jak již bylo uvedeno, jevení jsoucna nelze spojovat s jevem samým. Kvalitu samotného těla tedy není možné posoudit, tělo se pouze jeví. U duše je ten problém, že se ani nejeví. Není dokonce ani shoda, že duše vůbec jest, avšak pokud by byla, nelze ji poznat, protože by to bylo možné pouze skrze rozum, jenž je minimálně stejně problematický jako duše.

Skepticismus však pochybuje i vůbec o tom, že by člověk měl být kritériem. Zde se vrací kritika antropocentrického myšlení, protože stejně tak by mohlo být kritériem cokoli jiného. A pokud by to měl být člověk, lze si položit otázku, jakým kritériem se zvolil právě on. Určitě by to nemohl být člověk, *circulus vitiosus*⁷⁹ není přesvědčivý důkaz. Pokud však je tento problém, který můžeme nalézt v prvním Ainesidémově tropu, vyřešen dogmaticky tím, že posuzovatel je člověk, vyvstávají otázky z dalších třech tropů, tedy podle jakého člověka by se to mělo posuzovat, neboť každý je jiný. Bylo by možné říci, že rozhodovat by měl ten nejmodřejší či nejrozumnější, ale to se jednak nedá posoudit, jednak nelze vědět, že někdo modřejší či rozumnější už nezemřel, popřípadě že se teprve nenarodí. Další možností je, aby rozhodovala většina, ale zde je ještě více problémů. Například není žádný důvod se domnívat, že by většina měla být lepším kritériem než jedinec. Zároveň v otázkách, které by nebyly binární, by ani nemusela nastat shoda většiny, což by bylo problematické.⁸⁰

V případě, že není možné určit kritérium kdo, tak se automaticky vylučuje možnost určit kritérium jako takové. Skeptikové však byli důslední a zkoumali i další části kritéria. Pokud je posuzovatelem člověk, tak se může posuzovat na základě smyslů nebo rozumu. U smyslů

⁷⁹ Důkaz kruhem

⁸⁰ (EMPIRICUS, 1984 stránky 84 - 90)

není možné dokázat, že jsou vnímány reálné obsahy, protože důkaz by musel vycházet z předpokladu, že to možné je, případně by muselo být stanoveno nějaké další kritérium. Pokud by se vnímaly reálné objekty, nastává problém se třetím Ainesidémovým tropem. Smysly mohou být navzájem protikladné, stejně tak se mohou jsoucná jevit jinak různým lidem a v různých stavech, proto není možné zvolit, co by mělo být kritériem.

Výše bylo uvedeno, že duši lze poznat jen skrze rozum, který je taktéž problematický. Problematika rozumu spočívá v tom, že se dá dokázat pouze skrze rozum, čímž nastává problém *circulus vitiosus*. Pokud však je přijato tvrzení, že rozum jest, vyvstává mnoho těžko řešitelných otázek, jako například jestli rozumem může člověk posuzovat jsoucná mimo něj samého, a pokud ano, tak podle čeho se ten rozum řídí. Jako u smyslů nelze říct, jaký rozum by měl být ten správný. Zároveň není možné ani smysly s rozumem kombinovat, jednak v některých případech jsou ve sporu, jednak zároveň nemůže být jedno pro druhé kritérium, protože pak nastává opět kruhová situace.⁸¹

Otázkou „podle čeho“ se myslí akt představy, podle které člověk usuzuje. Pokud se připustí teze, že je možné myslet představu, což je samo o sobě problematické, tak bude tato představa nepoznatelná, protože je myšlena nepoznatelnou duší. Zároveň představy jsou na základě smyslového poznání, které ale poznává pouze jevení, které nelze nijak porovnat s jevem. Přistoupí-li se na to, že představami lze jsoucná posuzovat, tak nastává problém analogický k předchozím, nelze si vybrat představu, která by byla tím správným kritériem.⁸²

Dosud se řešilo kritérium, podle kterého by se dala určit pravdivost. Skeptikové se táží také na samotnou pravdivost. Úvaha začíná na tom, co Sextus Empiricus nazývá nejvšeobecnějším rodem. Pokud tento rod bude nepravdivý, bude i všechno nepravdivé, tedy i samotný tento výrok. Naopak pokud je onen rod pravdivý, bude i všechno pravdivé, včetně výroku, že všechno je nepravdivé. Lze pravdivosti kombinovat, tedy nejvšeobecnější rod je pravdivý i nepravdivý, takže i všechno ostatní bude takové, ale tím se vylučuje pravdivost.

⁸¹ (EMPIRICUS, 1984 stránky 90 - 95)

⁸² (EMPIRICUS, 1984 stránky 95 - 97)

Do stejného bodu se dojde úvahou, že rod stojí mimo pravdivost. Bez kritéria ani není možné určovat pravdivost jednotlivých věcí a kategorické soudy by byly dogmatické.⁸³

Sextus Empiricus se dále zabývá různými problémy pojícími se s logikou. První je problematika znaku. Dogmatici znak definují jako „antecedentní výrok v platné implikaci, který odhaluje konsekvent“.⁸⁴ V této definici je několik problematických částí. Aby se dalo tvrdit, že výrok jest, tak je potřeba důkazu, který bude také výrokem. Pokud by nějaký výrok byl, není možné říct o částech složeného výroku, že jsou najednou. V části o platné implikaci bylo problémů vícero. Ve starověkém Řecku nebyla u logiků shoda, jaké všechny implikace by měly být platné. Zároveň nebyla shoda na tom, jestli je výrok „když je den, je den“ platný, protože někteří tvrdili, že není možné, aby něco bylo obsaženo v sobě samém. I přes různé důkazy platná implikace není podle skeptiků poznatelná, což potvrzuje již zmíněné skeptické odmítání pevné logické argumentace.

Zde však skeptický rozbor znaku nekončí. Antecedent odhaluje konsekvent. Pokud je konsekvent zřejmý, tak antecedent ztrácí funkci znaku, protože ho nijak neodhalí. Pokud je však konsekvent skrytý, tak ani není možné říct, jestli je implikace pravdivá, protože nebude možné určit pravdivost. Problém je také v relativnosti, o které mluví Ainesidemos v desátém tropu. Základní vlastností znaku je arbitrárnost. Pokud je tedy znak a označované relativní, tak se poznávají najednou, znak nepředchází označovanému a nemůže ho označovat.

Neméně problematické je, jak a jestli vůbec znak jest. Důkaz toho, že znak jest, by byl opět znakem, což by vedlo k *circulus vitiosus*, takže není možné tuto otázku vyřešit. Pokud by byl znak skrytý, tak by ho označoval jiný znak. Pokud se znak jeví, tak není vůbec potřebné, aby označoval jiné jevy. Kombinace také nejsou možné, nemůže být něco skryté a zároveň ve zjevu. Pokud znak není ani jedno, znamenalo by to, že znak vůbec není.

Skeptikové však netvrdí, že něco je či není, ale že se to nedá posoudit. Pokud by znak nebyl ničím, tak by předchozí odstavec nemohl nijak otrást existencí znaku. Bez znaku by nebylo

⁸³ (EMPIRICUS, 1984 stránky 98 - 101)

⁸⁴ (EMPIRICUS, 1984 str. 103)

možné ani vyřknout žádný důkaz. A pokud tato slova něco označují, tak jsou znakem, ale zároveň se tato skutečnost podle předchozího odstavce sama vyvrací.⁸⁵

Velmi podobnou úvahu lze uplatnit i na důkaz. „Důkaz je úsudek, který prostřednictvím platných premis odhaluje v závěru to, co je skryté, pomocí dedukce.“⁸⁶ Opět lze tuto definici rozložit do jednotlivých částí. Úsudek je složen z výroků, které ale nejsou najednou, jak již bylo řečeno výše. Stejný problém jako u znaku je i s platností implikace, bez které není možné určit, jestli mezi premisami a závěrem je logická souvislost. Podobně není možné dokázat neúplnost úsudku.

Úsudek je však neplatný i kvůli nadbytečnosti. Podle skeptiků jsou všechny nejčastější úsudky nadbytečné. Například je dán úsudek „pokud je den, je světlo; je den, je tedy světlo“. Pokud vyplívá z výroku „je den“ „je světlo“, tak stačí úsudek „je den, tedy je světlo“, zbytek je nadbytečný. Pokud to nevyplývá, tak je to skryté a nelze implikaci určit. Stejným způsobem lze zkrátit „pokud je den, je světlo; není světlo, není tedy den“ na „není světlo, tedy není den“, „není pravda, že je den a je noc; je den, tedy není noc“ na „je den, tedy není noc“ a takto by bylo možné pokračovat. Z toho důvodu není možné určit, jaký úsudek je nadbytečný, tedy není možné určit platnost.

Pravdivý úsudek se nedá nalézt, protože pravdivý závěr je buď zřejmý, nebo skrytý. Pokud je zřejmý, tak není potřeba premis, pokud je skrytý, nelze ho určit. Analogická úvaha dochází k tomu, že závěr není odhalen z premis, takže by bylo možné říct, že důkazy nejsou, avšak skepticismus nic takového netvrdí.

K dokázání důkazu by byl potřeba opět důkaz, popřípadě nějaké kritérium, což nevede k uspokojivému řešení. Pokud však někdo tvrdí, že důkaz není, potřebuje také důkaz, čímž by se zároveň popřel. Vytváří se zde neřešitelný spor, skeptik se tedy v otázce důkazu zdrží úsudku.⁸⁷ To platí jak pro deduktivní zdůvodňování, které potvrzuje samo sebou diallelou,⁸⁸

⁸⁵ (EMPIRICUS, 1984 stránky 103 - 109)

⁸⁶ (EMPIRICUS, 1984 str. 112)

⁸⁷ (EMPIRICUS, 1984 stránky 112 - 123)

⁸⁸ (EMPIRICUS, 1984 stránky 124 - 125)

tak pro induktivní důkazy, které nejsou možné na základě nekonečného množství zvláštních případů.⁸⁹

Dogmatici svá učení stavějí na definicích, které považují za něco, bez čeho se nelze obejít, protože díky nim člověk poznává. Skeptik však nesouhlasí, protože aby mohla vzniknout definice, bylo nutné nejprve věc poznat, takže k poznání definice nejsou nutně potřeba. Jejich pravdivost je také problematická, protože nelze vyčerpávat všechny možnosti, na které se definice vztahuje. Dále není možné definovat definici, protože by k tomu byla potřeba další definice. Skepticismus tedy vystupuje proti dogmatickému lpění proti definicím.⁹⁰

Dalším tématem skeptického rozboru jsou různá dělení. Jako první se určuje dělení slov na významy. Slova mají proměnlivé významy, které závisí pouze na konvenci. Sextus se ptá, proč by měla existovat věda o dělení slov na významy, pokud věda má být neměnná a systematická, čímž se zpochybňují všechny vědy stavějící na konvenci.⁹¹

Dále je možné dělit celek na části. Sextus Empiricus přednáší argument, že číslo deset lze rozdělit na různá čísla, například jedna a devět. Všechna tato čísla jsou v desítce tedy obsažena. Součet všech čísel od jedničky do desítky je padesát pět. To by mělo znamenat, že deset v sobě obsahuje padesát pět, což je nesmysl. Není možné tedy dělit celek na části. Tento argument se může zdát jako zvláštní, neboť se zde pracuje s čísly tak, že po rozložení čísla na menší čísla původní číslo zůstává. To je matematicky nesprávné, ale Sextus je v tomto názoru konzistentní a argumentuje tím, že věci nezanikají, tedy po rozdělení čísla deset na menší čísla deset nezanikne. O tom bude více pojednáno v další kapitole.⁹²

Zřejmější argumentace se vrací v části o rodech a druzích, kdy nastupuje důkladný rozbor každé možnosti. Pokud každý druh má vlastní rod, tak je o rodech zbytečné mluvit. Pokud je jeden obecný rod, pak je nutné rozlišit účast jednotlivých druhů na tomto rodě. Jednotlivá věc nemůže být obsáhnuta ve všech ostatních. V případě částečné účasti nelze hovořit o

⁸⁹ (EMPIRICUS, 1984 str. 126)

⁹⁰ (EMPIRICUS, 1984 stránky 126 - 128)

⁹¹ (EMPIRICUS, 1984 stránky 128 - 129)

⁹² (EMPIRICUS, 1984 str. 129)

účasti na obecném rodě, ale pouze na jeho části. Zároveň není možné nemít účast na rodě a zároveň spadat pod onen rod. Pod onen rod by také muselo spadat úplně všechno. Rod by musel být vším, ale to by i všechno bylo vším, což není kvůli protikladnosti možné.

Rod je problematický i na čistě logické rovině. Jsou dva lidi, jeden stojí a druhý sedí. Výrok „člověk stojí“ je pravdivý u prvního člověka a nepravdivý u druhého. Pojem člověk tedy není pro oba lidi společný. Stejně tak by to bylo i na úrovni akcidentů.⁹³ Část o logice uzavírá kapitola o sofismatech, ke kterým je podle Sexta nutné přistupovat zvláště nedogmaticky, protože často odporují lidské zkušenosti.

3.5 Skepticismus a fyzikální část filosofie

Od logiky se výklad nyní přesune k fyzikální části filosofického myšlení. Začíná se bohem jakožto představou hlavního činného principu. Základním problémem je, že nelze myslet podstatu boha, protože není žádná shoda na tom, jaký by bůh měl být. Není shoda ani na základech jako je konstituce, podoba a umístění. Často je bůh spojován s pojmem blaženost, ale zde není jasné, zda blažené je v souladu se ctností, nebo zda to znamená to, co je nečinné a nevytváří žádné těžkosti. Pokud by se tyto problémy vynechaly, tak se nevyřeší otázka, zda bůh vůbec jest, neboť je skrytý a nedá se žádným způsobem dokázat.

Pohled skeptiků na boha Sextus Empiricus uzavírá úvahou, kterou přebírá od Lactantia, jenž ji připisuje Epikúrovi ze Samu, avšak zdroj Sextus vůbec neuvádí. Tato úvaha se zakládá na problematice, která je známá pod pojmem teodicea. Pokud by byl bůh všemocný a dobrý, tak by na světě utrpení nebylo, ale utrpení tu je, takže bůh není všemocný, je tedy na stejné úrovni jako člověk, nebo je jen zlomyslný, případně obojí. Boha ale není možné poznat na základě činů, protože není možné posoudit, jaký bůh ve skutečnosti je. Tento myšlenkový postup v sobě nese určitý konflikt a vede k epoché, na druhou stranu nutno říci, že zde lze vypozařovat určitý dogmatismus. Teodicea je velmi složitý problém a tato práce jej nebude

⁹³ (EMPIRICUS, 1984 stránky 130 - 133)

rozebírat, ale skeptik by alespoň měl zkoumat vztah boha a zla z hlediska, zda to nějaký problém je, neboť zde se rozpornost už předem předpokládá.⁹⁴

O příčinnosti jako takové už bylo ve zkrácené formě pojednáno ve formě Ainesidémových tropů. Tato problematika si však zaslouží větší prostor. Ve světě se věci dějí podle nějakých pravidel, protože se například nelze setkat s tím, že by různé předměty zcela nahodile měnily tvar. Toto celé uspořádání světa nás vede k myšlence, že tu nějaká příčinnost být musí. Pokud někdo tvrdí, že příčinnost není, tak by to pak tvrdil bez příčiny, což jeho tvrzení znehodnocuje. Přes nejednotnost výkladu příčinnosti je zřejmé, že příčina vytváří účinek. Jinými slovy, příčina je závislá na účinku, takže pokud není účinek, není ani příčina. Stejně tomu je opačně, účinek nemůže nastat bez příčiny. Zde nastává problém diallely, nelze myslet jedno bez druhého, ale zároveň se tak jediné dokazují. Problém příčiny a účinku je také v tom, že není shoda na tom, co je příčinou čeho. V kauzalitě je také určitá sukcese kroků, nejdříve nastává příčina, potom účinek. Příčina nemůže nastat po účinku, to je nesmysl. Příčina ale zároveň nemůže být před účinkem, protože příčina nutně účinek vytváří, bez účinku příčina není. A příčina ani nemůže být spolu s účinkem v jeden okamžik, protože to by se nedalo hovořit o příčině a účinku. Podle skeptiků je jedinou možností zdržet se úsudku v otázce příčinnosti.⁹⁵

Skrze příčinnost se lze dostat k problematice hmoty, neboť těleso se dá definovat jako to, co je schopné působit nebo na sebe nechat působit. V tom případě nelze bez příčinnosti poznat těleso. Těleso lze také popsat jako to, co má tři rozměry a je schopné odporu. Pokud má tři rozměry, tak má také nějaké hranice. Pokud tato hranice je čára či plocha, je nemožné si představit takovou hranici samu o sobě, neboť chybí onen třetí rozměr. A pokud nejsou hranice samy o sobě, tak z nich nevznikla tělesa, což vede k otázce, jak je může mít samo těleso. Další problém nastává při spojení dvou hranic bez třetího rozměru, protože dvě plochy vytvoří hloubku a dvě čáry vytvoří šířku. A pokud je hranice tělesem, tak by bylo

⁹⁴ (EMPIRICUS, 1984 stránky 141 - 144)

⁹⁵ (EMPIRICUS, 1984 stránky 145 - 148)

nutné dělat i hranice hranic. A pokud není možné takhle poznat hranice, není možné ani poznat těleso. Schopnost odporu je také nepoznatelná, protože tělesa se dotýkají vždycky částí, nemůžou se dotýkat celé, protože by jinak splynuly. Pokud se dotýkají částí, tak není možné určit onen dotek, protože tyto části jsou samy pro sebe celky, ale nelze říct, že se dotýkají ani jako celky, ani jako části.

Kromě otázky, zda vůbec jsou tělesa, je neméně podstatné, jestli tato tělesa lze poznat, na což svým způsobem odpovídají skeptické tropy. Samotnými smysly to není možné, protože se musí spojit tři rozměry, odpor, barvy a rozdíly od ostatních těles, což samotné smysly nedokáží. A zároveň na tělese není nic, co by vedlo k tomu, že by se poznání těles mělo odehrát na poli rozumu. Tělesa jsou tedy nepoznatelná, z čehož plyne, že nelze poznat ani to, co tělesem není, protože předem musí být povědomí o tom, jakých vlastností je netělesné zbaveno. Netělesné věci nelze ani poznat důkazem, protože důkaz je taktéž netělesný.⁹⁶

Přirozené by se mohlo zdát, že lze věci mísit dohromady. Věci se skládají z podstat a kvalit, mísit tedy je možné kvality, podstaty, obojí nebo ani jedno. Pokud ani jedno, nejedná se o mísení, není co mísit. Mísit jenom podstaty není možné, protože kvality jsou vnímány jako celek, nelze mít dvě různé kvality vedle sebe. Naopak mísit jen kvality není možné zrovna tak, protože kvality jsou v podstatách. Zbývá představa mísit obojí, ale to není možné, protože by to nijak nereflektovalo množství, kapka jedné látky by změnila úplně podstatu a kvalitu látky jiné. I v tomto případě skeptikové volí cestu epoché.⁹⁷

Plynule se výklad dostává k problému, který byl v presokratickém období jedním z nejdůležitějších. Tímto problémem je pohyb. Pohybů je několik, tím nejzákladnějším je pohyb místní. Nelze popírat, že lidé smysly vnímají pohyb. Otázkou však je, jak je ten pohyb možný. Rozpohybovat jednu věc může jiná, ale to znamená, že se nějaká musela poprvé rozpohybovat sama od sebe. Nemohla se pohybovat bez příčiny, to je nesmysl. Příčina je

⁹⁶ (EMPIRICUS, 1984 stránky 150 - 155)

⁹⁷ (EMPIRICUS, 1984 stránky 155 - 157)

však problematická. Proti pohybu argumentuje také mnoho aporií, o nich již bylo zmíněno v části zabývající se skepticismem u presokratiků.⁹⁸

Dalším pohybem je změna velikosti. Pokud se ale k jedné věci přidá druhá, tak se změní podstata první věci, tedy věc sama se nezvětšuje, avšak smyslům se zdá, že ano. Úplně stejně je tomu u zmenšení. Změna velikosti je tedy problematická, ale zmínilo se přidávání a odebrání, což je další pohyb. Odebrat nelze celek od celku. Stejně se nedá odebrat více od méně. Podle Sexta však nelze odebrat ani méně od více. Opět zde podává stejný argument, který je uveden u dělení celku na části. Do stejného bodu se dostává i úvaha o přidávání. Problematika celku a části je sama o sobě důležitá. Celek je složen z částí, pokud se odeberou všechny části, celek nebude. Takže by měly být pouze části, ale nelze říct čeho, což vede k nepoznatelnosti celku i části.⁹⁹

Fyzická změna je dalším pohybem, o kterém nelze nic soudit. Aby se něco změnilo, musí to mít příčinu. Navíc, mění se pouze to, co jest, nelze změnit nic, avšak když se něco změní, tak už to není tím, čím bylo, tedy vlastně přestává být. Ale nemůže se něco změnit ze jsoucího na nejsoucího. S tím se pojí i vznik a zánik. Když něco vzniká, tak ono vznikající musí buď být, nebo nebýt. To by znamenalo, že ono vznikající je buď dvakrát, nebo zároveň je i není. Zároveň nemůže vnikat nejsoucí, protože není, ale jsoucí už je, to nemusí vzniknout. Analogicky problematický je i zánik.¹⁰⁰

Tímto skeptici zpochybnili jednu stranu problému, avšak je nutné takto postupovat i u klidu. Kromě mnoha argumentů, které předložili například hérakleitovci, je možné si klid představit jako působení těles, které se pevně a navzájem drží v nehybnosti. To by však předpokládalo příčinnost. Navíc i samo působení by se dalo považovat za určitý pohyb. Spor o pohyb a klidu je podle skeptiků nevyřešitelný.¹⁰¹

⁹⁸

⁹⁹ (EMPIRICUS, 1984 stránky 162 - 167)

¹⁰⁰ (EMPIRICUS, 1984 stránky 167 - 169)

¹⁰¹ (EMPIRICUS, 1984 str. 170)

S tímto tématem úzce souvisí také místo, protože každá věc někde je, jinými slovy se vždycky něco někde nachází. Lze říci, že místo je prostor, který vyplňuje nějaké těleso. Pak ale není důvod mluvit o tom, že se jedná o místo, neboť je to dané těleso. Dá se ještě argumentovat, že dané rozměry nepatří tělesu, ale onomu místu. Pak by ale těleso nebylo ničím, protože by nemělo rozměr. Poslední možností je, že by místo i těleso mělo prostor, což by ale znamenalo, že složky prázdného prostoru jsou i složkami tělesa, což také nelze tvrdit. Také by však bylo možné si představit, že prázdný prostor ustupuje před tělesem, avšak tím by se prázdný prostor stal také tělesem. Z hlediska pohybu ani není možné připustit, že by prázdno zaniklo.

O místě lze také mluvit jako o hranici obklopujícího a obklopaného. Ale každá věc by nejdřív někde musela být, tedy tato hranice by byla před danou věcí, avšak to není možné, neboť hranice vzniká pomocí oné věci. O této hranici by se taktéž nedalo říct, jestli vůbec vzniká, protože je sice závislá na obklopujícím a obklopaném, ale tyto dvě věci už nějaké místo musejí mít.¹⁰²

Jednou z nejdůležitějších filosofických otázek je čas. O problematice času se dodnes vedou spory a někteří myslitelé spolu se skeptiky zaujmají postoj, že čas je něco nepoznatelného. V první řadě je vůbec obtížné říci, co by čas měl být. Spojován je s pohybem, který je sám těžce řešitelný. Pravděpodobně by měl být nekonečný, protože je nesmyslné tvrdit, že někdy nebyl či nebude, protože to je časová úvaha. Jenže přítomnost je tak krátká, že se nedá zachytit. Minulost a budoucnost buď nejsou, anebo jsou, takže by byly přítomností. Takže i tvrzení o nekonečnosti se dostává do sporu.

Dělitelnost času je dalším problémem, na který je těžké uspokojivě odpovědět. Čas se obvykle dělí na minulost, přítomnost a budoucnost. Avšak co je dělitelné, to by mělo jít změřit. Čas však nelze měřit nějakou částí, minulost se měřit přítomností nedá. U tohoto dělení je nemožné se domnívat, že přítomné vzniká z nejsoucí budoucnosti a zaniká do nejsoucí minulosti, zároveň ale nelze říct opak, že všechno je v jednom čase. A samotný čas

¹⁰² (EMPIRICUS, 1984 stránky 170 - 174)

nemůže vznikat sám ze sebe, protože pak by v nějakém čase nebyl, ale ani z jiného času, to je zkrátka nemyslitelné.¹⁰³

Část o fyzikální části uzavírá spor s pythagorejci. Ti tvrdí, že čísla jsou samy o sobě a věci mají na nich účast. Pokud by člověku patřila jednička, pak by nic jiného nemělo na ní účast. Ale nemůže mít člověk účast jen na části jedničky, protože část není celek. Nemůže být tedy jedna jednička. Pokud by každá věc měla jedničku, tak by bylo nekonečno jedniček, které by měly účast na nějaké vyšší jedničce, nebo by účast neměly vůbec. Pokud by neměly účast, tak by nemusely mít účast ani věci. Ale pokud účast mají, nastává úplně stejný problém jako na začátku. U čísel je také stejný problém, který byl popsán u přidávání a odebrání.¹⁰⁴

3.6 Skepticismus a etika

Třetí a poslední částí výkladu skepticizmu, jehož cílem je zachytit skeptické myšlení na konkrétních případech, je etika. Etika je v helénistickém období zcela stěžejním tématem. Jak již bylo na výše uvedeno, všechny hlavní školy v této době mají za cíl duševní klid, k němuž se dostávají různými cestami. U skeptiků je to o to zajímavější, neboť spojení skepticizmu a etiky je samo o sobě zvláštní, protože etika potřebuje pevné základy, na kterých lze stavět, ale skeptické myšlení naopak všechnu pevnost zpochybňuje.

Prvním etickým problémem je dobro. Dobro pro každého znamená něco jiného a lze se setkat s mnohými definicemi. Neexistuje však žádné kritérium, podle kterého by se dalo dobro vymežit, a zároveň neexistuje žádný důkaz, který by správnost vymezení potvrdil. Dobro určitě nebude tužba, neboť vyplněním tužby by se dobro ztratilo, což by v případě například žízň bylo těžko myslitelné. Nemůže to být ani objekt tužby, protože by vyvstala nerozřešitelná otázka, kde tento objekt je. Nelze aby byl někde vně člověka, neboť aby byl dobrý, musí vyvolat něco libého, avšak v tom případě nejde o onen předmět, ale o lidskou

¹⁰³ (EMPIRICUS, 1984 stránky 174 - 177)

¹⁰⁴ (EMPIRICUS, 1984 stránky 178 - 182)

reakci. Nemůže být ani v člověku, protože pokud by dobro bylo v těle, nešlo by jej poznat z důvodu, že tělo nepoznává. Duše je zase nepoznatelná, takže je o ní problematické něco takového říci.

Pokud se nedá hovořit o dobru, tak nelze pracovat s pojmy zla a indiferentnosti. Nedá se ani rozhodnout, že některé vlastnosti jsou lepší a jiné horší. Podobně je tomu u rozkoše, která v sobě nese i část bolesti. Stejně tak nelze určovat, co je hanebné a co by se nemělo dělat, protože jsou rozdíly mezi kulturami, o nichž mluví Ainesidemos v devátém tropu. Pokud je někde incest trestný, jinde je zcela v pořádku. To vede k problému spravedlnosti, která by tedy byla čistě voluntativní. Otázky víry a smrti jsou stejně nerozřešitelné. Skeptik se v těchto etických otázkách zdržuje úsudku.¹⁰⁵

S nemožností mluvit o těchto problémech souvisí i skeptický pohled na umění žít. Umění je v tomto významu určitý systém poznatků a poznání je souhlas s poznávací představou. Tato poznávací představa však nemůže být nalezena, protože se musí nejprve poznat. Bez umění ale nelze mluvit o umění žít. To potvrzuje i fakt, že nelze poznat ani výsledky tohoto umění, podle různých způsobů se lze dostat k rozličným výsledkům. Otázkou by také bylo, jak by toto umění vzniklo. Lidé se s ním nemohou rodit, protože pak by se všichni lidé chovali rozumně. Umění života se tedy učí.¹⁰⁶

Učení v sobě skýtá mnoho problémů. Jedním z nich je pravdivost toho, co se učí, protože pravdivost je problematická. Lze předpokládat, že by se učily věci pravdivé, tedy jsoucí, protože nejsoucí jsou nepravdivé. Ale nelze se učit o jsoucím, protože v učení se musí vycházet z něčeho, co už jest, i to by se muselo předtím naučit. Navíc, neučí se jevy, protože ty jsou zjevné, ale nemůžou se učit ani skryté věci, protože jsou skryté.¹⁰⁷

Dále lze rozebrat, kdo učí koho. Nemůže učit odborník odborníka, protože odborník nepotřebuje být učen. Neodborník nemůže učit ani sobě rovného, ani odborníka. Učit by

¹⁰⁵ (EMPIRICUS, 1984 stránky 182 - 197)

¹⁰⁶ (EMPIRICUS, 1984 stránky 197 - 200)

¹⁰⁷ (EMPIRICUS, 1984 stránky 201 - 202)

mohl jenom odborník neodborníka, ale to by se někdo musel už narodit jako odborník. Samy pojmy odborník a neodborník jsou problematické z důvodu nemožnosti je vymezit, protože není známa hranice mezi nimi.¹⁰⁸

Problém je také metoda, jakou by se učilo, protože samo poznání je problematické. Nelze učit smyslovou evidencí, protože zjevné věci se nemusí učit. Ale nelze učit ani řečí, která nemůže být vrozená, ale je postavena na konsenzu, který ale nemohl předcházet učení. O učení tedy nelze nic říct.¹⁰⁹

Umění žít skýtá ještě otázku, která byla na začátku uvedena jako stěžejní pro toto období, tedy jestli tato cesta vede k nabytí duševního klidu. Pokud se člověk řídí podle oněch pouček, tak se umí ovládat v otázkách dobra a zla. Ovládá se však pouze ve situaci, kdy má nějaký zlý úmysl, protože v dobrých úmyslech se ovládat nemusí, což vede k tomu, že si tento člověk uvědomuje, že má zlý úmysl. Takové uvědomění jistě nevede k duševnímu klidu, protože on sice zlo překonal, ale stále ho v sobě nějak má.¹¹⁰

3.7 Porovnání helénistických škol

Na základě předešlých třech podkapitol by bylo možné porovnávat helénistické školy mezi sebou, avšak z perspektivy skepticismu taková komparace ztrácí smysl. Stoikové a epikurejci mají rozličné názory na jednotlivé problémy, ale skepticismus stojí v jiné opozici. Pokud si například epikurejci boha představují jako člověka nebo jej odmítají a stoici jako logos, skepticismus nepodává žádný vlastní pohled, ale říká, že se nelze kvůli rovnocennosti protichůdných argumentů rozhodnout, co je správně. Proti systematickosti ostatních helénistických škol, které dogmaticky trvají na svých učeních, skepticismus staví zřeknutí se úsudku, jež dogmatici nemohou přijmout za své, neboť by tím šli sami proti svému učení.

¹⁰⁸ (EMPIRICUS, 1984 stránky 202 - 203)

¹⁰⁹ (EMPIRICUS, 1984 stránky 204 - 205)

¹¹⁰ (EMPIRICUS, 1984 stránky 205 - 207)

Obecně je možné tvrdit, že cokoliv ostatní školy tvrdí jako dogmatická fakta, tak proti tomu se skepticismus vymezuje. Stoikové i epikurejci svá učení stavějí právě na těchto faktech, proto styčné body se skepticismem by se hledaly těžce. Jeden však je, a to onen základní cíl všech škol, tedy duševní klid a neotřesitelnost, respektive nevášnivost. Každý z helénistických proudů se vydává jinou cestou, avšak dochází do téhož bodu.

3.8 Hlavní představitelé skepticismu

Předchozí podkapitoly se věnovaly pohledu skeptické školy na konkrétní problémy. Hlavním pramenem je již zmiňovaný spis *Základy pyrrhónské skepse* od Sexta Empirica. Problémem tohoto textu je nemožnost odlišit autorovy myšlenky od myšlenek převzatých. Jedinou výjimkou jsou některé tropy, u kterých jsou autoři uvedeni. V každém případě se jedná o pohled mladšího skeptika na skepticismus a je nepravděpodobné, že takto přemýšleli i starší skeptikové, neboť mezi předchůdci skepticismu a skepticismem uváděným Sextem Empiricem je příliš velký časový rozdíl. Z toho důvodu je nemožné přesně zachytit, jak se skepticismus v této době přesně vyvíjel, avšak je možné alespoň uvést základní informace o jednotlivých skeptících.

Otcem skepticismu v helénistickém období je Pleistarchův syn Pyrrhón z Élidy (cca 360 př. n. l. – 270 př. n. l.). Z původně chudého malíře se stal velmi vážený myslitel, který se ve své domovině stal veleknězem a na jehož počest byla zrušena filosofům povinnost platit daně. Jakožto člen válečné výpravy Alexandra Makedonského se seznámil s východní filosofií, jež byla podle Diogena zdrojem učení o zdrženlivosti v úsudku. O jeho životě lze dočíst mnoho rozličných informací, avšak pravděpodobně se jednalo o vyrovnaného a praktického člověka, který přes svůj skeptický postoj nevedl nijak bizarní život, jak je v některých textech vykresleno.¹¹¹

¹¹¹ (KALAS, 2007 stránky 23 - 28)

Pro skepticismus nejvýznamnějším Pyrrhonovým žákem byl Timón z Fliúntu (cca 320 př. n. l. – 230 př. n. l.). Na rozdíl od svého učitele se nevyhýbal psaní. Antigonos z Kanystu uvádí, že to byl plodný dramatik a básník, satirickým způsobem popisoval učení dogmatiků a sám zapisoval skeptické myšlenky. I přes svůj těžký život, který v sobě skýtal brzkou smrt otce a mnohá stěhování, byl podle Diogéna veselý a v myšlenkách neupadal do nihilistické skepse. Jeho učení však nemělo žádného následovníka, takže pyrrhónská linie rychle zanikla.¹¹²

Ve stejné době se začal skepticismus usazovat v platónské Akademii. V této době vzniká výše zmíněná akademická skepse, ke které se pozdější skeptikové nehlásili. Mezi nejvýznamnějšími akademické skeptiky jsou řazeni Arkesiláos z Pitany (cca 315 př. n. l. - 240 př. n. l.) a Karneadés z Kyrény (cca 214 př. n. l. - 129 př. n. l.). První jmenovaný je zakladatel střední Akademie a ve svém učení se příliš od skeptiků nelišil. Sextus Empiricus však uvádí, že po svých žácích například chtěl znát Platónova dogmata, takže se dogmatismu zcela nezřekl.¹¹³ Radikálnější odklon od původnějšího skepticismus je u zakladatele nové Akademie Karneada. V oblasti etiky se totiž řídil probabilismem, tedy tím, co se zdá být nejpravděpodobnější. To je koncept, který neakademická skeptici odmítají.¹¹⁴

V prvním století našeho letopočtu se vrací skepse v pyrrhónské linii. Hlavními představiteli jsou tvůrci výše jmenovaných trop Ainesidemos z Knóssu a Agrippa Skeptik. Posledním důležitým skeptikem je mnohokrát citovaný lékař a myslitel Sextus Empiricus (cca 160 - 210).

¹¹² (LAERTIOS, 1995 stránky 382 - 384)

¹¹³ (EMPIRICUS, 1984 str. 75)

¹¹⁴ (EMPIRICUS, 1984 str. 74)

4 Antický skepticismus v dnešní době

Závěrečná kapitola je věnována reflexi antického skepticismu v dnešní době. Skepticismus býval v publikacích zabývajících se dějinami filosofie povětšinou vykládán jako okrajová záležitost, která nebyla dále produktivní a nijak nehnula s dějinami filosofie. Minimálně v porovnání s dalšími helénistickými školami bylo skepticismus věnováno nejmenší místo. To se však v dnešní době mění a začínají vznikat přímo texty zabývajících se dějinami skepticismu. Největší zásluhu na tom má pravděpodobně Richard Popkin, který popisoval vliv antického skepticismu na renesanční a poreneseanční filosofii. Jako hlavní dílo lze uvést „The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle“¹¹⁵.

Stále velmi aktuální je kolektivní dílo „Skepticism: From Antiquity to the Present“¹¹⁶. Tato kniha popisuje celé dějiny skepticismu od jeho zrodu až do dnešních dnů. V České republice se dějinám skepticismu věnoval Břetislav Horyna¹¹⁷.

Antický skepticismus však není předmětem pouze dějin filosofie, ale je také východiskem pro mnoho myslitelů, které lze nazvat neopyrrhoniky. Jmenovat lze například Roberta Fogelina či Waltera Sinnott-Armstronga.¹¹⁸

¹¹⁵ (POPKIN, 2003)

¹¹⁶ (MACHUCA, a další, 2018)

¹¹⁷ (HORYNA, 2008)

¹¹⁸ (MACHUCA, a další, 2018 stránky 365 - 380)

Závěr

Cílem bakalářské práce s názvem „Skepticismus v antickém Řecku“ bylo postihnout vývoj skeptického vztahování se ke světu na území Řecka během starověku. V první kapitole byly definovány pojmy, se kterými se v textu pracuje. Těmi jsou především skepse a skepticismus, jež byly konfrontovány s pojmy významově blízkými. Zároveň zde byl nastíněn skepticismus ve smyslu helénistické školy. Díky tomu bylo zřejmé, k čemu se bude následující kapitola přibližovat.

Druhá kapitola sleduje vývoj skepse v celém antickém Řecku. Tato kapitola byla pro přehlednost rozdělena do podkapitol podle standardního dělení starověké filosofie. Výjimku tvoří podkapitola o sofistech, které by bylo možné zařadit do klasického období, ale pro důležitost v souvislosti se skepticizmem jim byl věnován samostatný úsek. V této části práce bylo možné pozorovat, jak se skeptický postoj vyvíjel. Začalo se u velmi jednoduchého zpochybňování mýtických představ, následoval velký zlom v podobě přechodu od mýtu k logu a nadále se skeptický postoj rozrůstal kvantitativně i kvalitativně.

Předposlední kapitola sleduje skepticizmus jako filosofickou školu. Zde je analyzován text Sexta Empirica „Základy pyrrhónské skepse“. Nejprve jsou v jednotlivých podkapitolách popsány skeptické tropy a formule, dále se sleduje skeptické myšlení na konkrétních problematikách v logice, fyzikální části filosofie a etice. Není opomenuta ani část zabývající se učením. V této kapitole je mimo jiné zdůrazněn rozdíl mezi helénistickými školami a problematika porovnání skepticizmus s jakýmkoliv systematickým učením. Zároveň je zde zpracováno stručné představení jednotlivých skeptiků. Závěrečná kapitola stručně nastiňuje reflexi antického skepticizmu v dnešní době.

Nyní je možné se znova vrátit k otázce položené v úvodu, tedy proč psát o skepticizmu v antickém Řecku. Během sledování vývoje skepse bylo možné vidět mnoho problémů, které byly znovu ve středu zájmu o mnoho století později. Téměř celá novověká filosofie se s problémem skepse snaží více či méně úspěšně vyrovnat, fenomenologie rozvíjí problematiku mezi jevem a jevením, filosofie vědy dvacátého století se potýká s problémem skepticizmus v myšlenkách verifikace a falsifikace. Se samotným vrcholným skepticizmem, kterým je myšlen skepticizmus helénistické doby, se dodnes filosofie nedokázala zcela

vyrovnat. A v dnešním světě je to problém, neboť zdržení se úsudku v tak složité době plné voleb není uspokojivým výsledkem.

Aby se problém skepticismu v dnešní době správně uchopil, musí se jít k jeho počátku. A tato bakalářská práce je pokusem sledovat zrození tohoto počátku a jeho růst ve starověkém Řecku. Do budoucna by bylo žádoucí tuto problematiku rozšířit o další období, aby bylo možné sledovat skepsi jako celek. Bez toho jinak nebude možné se s problematikou skepticismus vyrovnat.

Bibliografie

- ARISTOTELÉS. 1927.** *Metafyzika*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1927.
- BETT, Richard. 2000.** *Pyrrho, His Antecedents, and His Legacy*. Oxford : Clarendon Press, 2000. 978-0198250654.
- BONDY, Egon. 1994.** *Antická filosofie*. Praha : Sdružení na podporu vydávání časopisů, 1994. 80-85239-26-4.
- BOUZEK, Jan a KRATOCHVÍL, Zdeněk. 1994.** *Od mýtu k logu*. Praha : Herrmann & synové, 1994. X15423.
- BRUGGER, Walter. 1994.** *Filosofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994. 80-206-0409-X.
- EMPIRICUS, Sextus. 1984.** *Základy pyrrhonskej skepsy*. Bratislava : Pravda, 1984. 75-082-84.
- 1995.** *Filosofický slovník*. Olomouc : FIN, 1995. 80-7182-014-8.
- 2009.** *Filosofický slovník*. Praha : Euromedia Group - Knižní klub, 2009. 978-80-242-2582-1.
- GRAESER, Andreas. 2000.** *Řecká filosofie klasického období*. Praha : Oikoymenh, 2000. 80-7298-019-X.
- HAVRÁNEK, Bohuslav. 1989.** *Slovník spisovného jazyka českého V*. Praha : Academia, 1989. 21-022-89.
- HORYNA, Břetislav. 2008.** *Filosofie skepse*. Olomouc : Olomouc, 2008. 978-80-7182-268-4.
- KALAŠ, Andrej. 2007.** *Raný pyrrhonismus neboli blažený život bez hodnot*. Praha : Oikoymenh, 2007. 978-80-7298-300-1.
- KIRK, Geoffrey S., RAVEN, John E. a SCHOFIELD, Malcolm. 2004.** *Předsókratovští filosofové*. Praha : Oikoymenh, 2004. 80-7298-110-2.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. 2009.** *Filosofie mezi mýtem a vědou: Od Homéra po Descarta*. Praha : Academia, 2009. 978-80-200-1789-5.

- KRAUS, Jiří a PETRÁČKOVÁ, Věra. 1998.** *Akademický slovník cizích slov.* Praha : Academia, 1998. 80-200-0607-9.
- LAERTIOS, Diogenés. 1995.** *Životy, názory a výroky proslulých filosofů.* Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1995. 80-901916-3-0.
- LONG, Anthony A. 2003.** *Hellénistická filosofie.* Praha : Oikoymenh, 2003. 80-7298-077-7.
- LYOTARD, Jean-Francois. 1993.** *O postmodernismu: Postmoderno věnované dětem. Postmoderní situace.* Praha : Filosofický ústav AV ČR, 1993. 80-700-7047-1.
- MACHUCA, Diego a REED, Baron. 2018.** *Skepticism: From Antiquity to the Present.* London : Bloomsbury Academic, 2018. 9781472514363.
- MOLDENHAUER, Eva a MICHEL, Karl Markus. 1986.** *Werke in 20 Bänden und ein Registerband.* Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1986. 3518097180.
- OLŠOVSKÝ, Jiří. 2005.** *Slovník filosofických pojmů současnosti.* Praha : Academia, 2005. 80-200-1266-4.
- PLATÓN. 1995.** *Charmidés, Lachés, Lysis, Theagés.* Praha : Oikoymenh, 1995. 80-85241-81-1.
- . 1995. *Theaitétos.* Praha : Oikoymenh, 1995. 978-80-7298-294-3.
- POPKIN, Richard H. 2003.** *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle.* Oxford : Oxford University Press, 2003. 978-0195107685.
- REJZEK, Jiří. 2001.** *Český etymologický slovník.* Voznice : Leda, 2001. 80-85927-85-3.
- REZEK, Petr. 1991.** *Mýtus, epos a logos.* Praha : Oikoymenh, 1991. 80-85241-07-2.
- SOKOL, Jan. 1998.** *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů.* Praha : Vyšehrad, 1998. 80-7021-253-5.
- SVOBODA, Karel. 1962.** *Zlomky před Sokratovských myslitelů.* Praha : Nakladatelství československé akademie věd, 1962. 21-002-62.
- ZOUHAR, Jan. 1986.** *Antická filozofie.* Praha : Svoboda, 1986. 23-132-86.